

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Margarita Philosophica cu[m] additionibus nouis

Reisch, Gregor

Basilee, 1517

VD16 R 1040

Duodecimus Philosophie moralis partes pertractat passionum/ virtutum
moralium/ intellectualium [et] theologiarum rationes cum oppositis
vitijs explicat.

urn:nbn:de:hbz:466:1-30660

De potentijs anime intellective

turnitate temporis/atq; vetustate vsq; nunc et deinceps flāmis estuant atq; integri perseverant: satis idonei testes sunt (inquit Augustinus lib. 22. de ciuitate. ca. 4.) nō omne quod ardet absūmī. Premitto breuitatis causa alia nūlla/que tantus doctor contra incredulos in eodem libro cōmemorat. Beatus itē Gregorius li. 15. moralium. c. 50. testat: Hac per breui sententia que lib. Job ca. 20. scribitur/quod tu in dubiū vertis luculenter dissolui. vidē nempe: Desuorabit eū ignis qui nō succendet. Quia (inquit Gregorius) omnipotentis iusticia futurorū prescia: ab ipsa mundi origine gehenne ignē creauit/qui in penam reprobōrū esse semel inciperet: sed ardore suū etiā sine lignis nunq; finiret. Cum enim sit corporeus et in se missos reprobos corporaliter exurat: nec studio humano succendit: nec lignis nutrit: sed creatus semel durat inextinguibilis/et succensione nō indiget. et ardore nō caret. Aliud insuper mixtum in hoc igne dictus sanctus Gregorius papa libro. 9. moralium. c. 49. esse affirmat. Dis. Quod? Mag. Quia gehenne flāma reprobis nequaquā lucet ad consolationis gratiā: et tū lucet ad penā. nam sequaces quoq; suos secum in tormento reprobū flamma illustrante visuri sunt: quorū amore deliquerunt: quatenus quī eorū vitam carnaliter contra precepta conditoris amauerunt: ipsorū quoq; eos interitus in augmento sue dānationis affligat. Dis. Iheu heu q̄ pauci attendunt/que scriptura et sancti viri de inferorū perpetuo cruciatu testantur. Mag. Ideo vt dñs ait: lata porta et spaciola via que ducit ad perditionē: et multi sunt qui intrant p̄ eā. Angusta autē porta et ardua via est que ducit ad vitā: et pauci sunt qui inueniunt eā. Dis. Docti fortasse tū qui beatorū gloriam/pariter et damnatorū immensam penā ex scripturis nouerunt. Mag. Nequaquā: non eū (scribit Paulus Romanis) auditores legis iusti sunt apud deū: sed factores legis iustificabunt. Et rursus sciētiam inflare testatus est. Inflati autem et tumidi angustam portā intrare minime possunt.

Augustinus

Gregorius
Job. 20.

Ignis gehennalis incurabilis effectus.

Matth. 7.

Ad Ro. 2. b.
1. Cor. 8. a.

Finis. XI. Libri.

Liber Duodecimus. De principijs philosophie moralis: q̄ sciētia ad acquisitionem virtutum et bene viuendum necessaria sit: et meriti magni.

Capitulum primum. Magister.

Alue fili. Dis. Et tu preceptor colendissime. Magt. Unde bec mesticia/quam et vultus et gressus tardior inte ostentant? Dis. Quia me a felicitatis culmine longius delectum inuenio. Mag. Quam ob causam? Dis. Faustum felicēq; me existima-
bam/ si qñ philosophie (cui? ad ethera vsq; laudes extollebas) principia/ rex q̄q; causas cognoscerem: verū longe aliter euenire ex his q̄ hec sterno vesperti duserimus intelligo. Artissimā nempe que ducit in campum glorie viā: latissimā vero q̄ ad campū miserte aditū prestat ipso veritatis ore cōprobasti. Rursus etiā sciētiam inflare apli voce ostendisti: et cū hac q̄: 1. Cor. 8.

Matth. 7.

1. Cor. 8.

plures apud inferos cœlosos docuisti. Magi. Paucis ad modum que cōm-
moras sed irrefragabilibus testimonijs cōprobata sunt: nō tñ pbie aut cuius-
uis sciētie studiū vel ascensum vel campū glorie impedire/ vel descensum in
miseriam cōpellere: sed ad illam virtutibus conscēdere/ ad hanc vitij delabi
posse quēq̃ differtū est. Respice igitur paululū: nec te pbie inferuisse tantis-
per penitebit. Nec em̃ claritate suffulta callē virtutū aperit: et viam vitiorum
p̃cludit. Sine scientia quippe (vt diuus Aurelius li. 12. de trini. testat. c. 14.)
nec virtutes ip̃e quibus recte viuī haberi possunt: per quas hec vita misera
sic gubernet: vt ad illā que vere beata est pueniat eternā. Rursus qui hac pol-
lent: deū hic saltem per speculū et enigma/ et alibi facie ad facie limpidius cog-
noscent. Rōne nycticorax/ homo/ et aquila etiā in eadem p̃pinq̃uitate ad so-
lem ip̃m diuerse vident: fm̃ acutionē et vigorem oculorum? Hinc propheta
Daniel: Qui docti fuerint fulgebunt quasi splēdor firmamenti: et qui ad iusti-
ciam erudiunt multos/ quasi stelle in p̃p̃etuas eternitates. Nec illa pbie pars
que humanarū rerū noticiā pollicet: cuius et tu p̃ncipia p̃bāsti/ p̃pter se cō-
quirenda est: sed vt mortalitati studione bene viuendi cōiuncta/ in rerum di-
uinarum agnitionē aggressum parat: vtrāq̃ em̃ pbie descriptio (quā op̃erī
p̃missam memini) complectitur. Discipulus. Ita est. Magister. Et La-
ctantius libro de falsa sapiētia ait: Virtus aut̃ cum scientia iuncta sapiētia est.
Discussa igitur rationali et naturali. Moralem (si liber) percurramus.
Discipulus. Liber/ et quidem maxime.

De diuisione philosophie moralis in ethi-
cam: politicā: economicā et monasticā: et q̃
duplici via mala cohibentur: pena scilicet et
virtutum laude: et de ordine dicendorum.

Capitulum II Magister.

Philosophie mora-
lis descriptio
et partitio.

Philosophie pars quam moralem dicunt/ humanorum actuum regi-
men pandit: virtutum et vitiorum oppositorum rationes explicat: et
in quo demum hominis felicitas consistere possit perquirat. Hanc
in ethicā/ politicā/ economicā/ et monasticā diuidunt. Ethica de virtuti-
bus: vitij et felicitate hominis differit. Politica regimen multitudinis regni
vel ciuitatis. Economica vniū familie aut domus. Monastica priuati homi-
nis gubernationem edocet. Primā si haud segnes lustrauerimus/ altariū par-
tem non minimā expeditam cognoscemus: omnes em̃ qui vel multitudinis/
vel domus/ vel sui ipsius curam gerunt/ callem virtutum ambulandum polli-
citationibus et exhortationibus p̃curant. Quis enim (inquit Iuuenalis saty-
ra quarta) virtutem amplectitur ipsam premia si tollas? Atam autem vitio-
rum legibus multiplicibus cohibent: et necessario quidem. Nam omnis etas
ab adolescentia prona est ad malum. Sen. 8. et. 12. q. 1. omnis etas. Multi autē
non amore virtutis/ sed timore pene declinant: pauciores vero animi sui pas-
siones ne in vitia consurgant virtutibus cohercere student. Nam vt in episto-
lis testatur Horatius. Oderunt peccare boni virtutis amore. Oderunt pecca-
re mali/ formidine pene. Dicente autem scriptura: Stultorum infinitus est
Lactantius numerus. Et Lactantius firmitas in exordio institutionum suarum aduer-

De principiis philosophie Moralis

ius gentes scribit: Quia virtutibus amaritudo permixta est: vitia vero voluptate condita sunt: illa offensa hac deliniti ferunt in precepta: ac bonorum specie falsi/mala pro bonis amplectunt. Dis. Primum igitur quid virtus: deinde que animi passiones virtutibus coercende: demum virtutum et oppositorum vitiōū rationes specialius indagande sunt. Eo namque seruato ordine singula memorie commendare erit facilius.

Quid virtus: quō sit mediū. qualia extrema: mediū qualiter sumendum et attingedum et virtutes quō acquirende. Cap. III. Ma.

Aristoteles in. 2. libro Ethicorū virtutē et quō ad principiū directū et quō ad actū describit. Dis. In ordine ad principiū directū virtus est habitus electiōis in medio existens quō ad nos determinata ratioe vt sapiēs determinabit. Habitū dicit virtutē vt genus eius ostendat p̄pinquū. Est enim virtus q̄litas animi nō oīs sed q̄ habitus dici solet: habitus q̄dem a voluntate elicitur et recta ratione determinatus. Potentie autē et passiones q̄ etiā in aīa inueniuntur virtutes non sunt: q̄ naturaliter et sine electione insunt: ideo ab his nec laudamur nec vituperamur: sicut a virtutibus. In medio autē virtus existit/duorum scz extremorum: vnius q̄dem s̄m sup̄fluitatē: alterius autē s̄m indigentia. et hoc quōdem s̄m substantiā virtutis. nam s̄m rationē boni/est optimū in illo genere et ita extremū.ambo autē vitia (q̄ a recta ratione s̄m plus et min⁹ deuiāt) alteram extremitatē obtinent. Additur autē/quo ad nos: non s̄m rem. quod eī vni multū est/alteri conueniens reperit. Et quia rectitudo circa mediū in indiuisibili est: ideo bene agere contigit vno modo t̄m: peccare autē modis infinitis. Difficile est enim tangere mediū/et id tenere. facile autē circūquaq̄ ab eodem discedere. Quemadmodum videre est in sagittarijs: quorū is t̄m centrum designatū contingit: qui per lineā rectam sagittā dirigit: ceteri autē plus et minus declinant. Determinatio igitur in virtute non cuiuslibet: sed sapientis est s̄m dictamen rationis recte. Conformem virtutis definitionem diuus Aurelius libro de quantitate anime ponit dicens: Virtus est equa litas quedam vite/ vndiq̄ consonans rationi. Dis. In ordine autē ad actum qualiter virtus definitur? Mag. Virtus est que bonū facit habentē: et opus eius bonū reddit. Etiam autē et que principiū/et que actum explicat Au. Augustinus in lib. 2. de libero arbitrio in vna complexitē/cum ait: Virtus est bona qualitas mentis qua recte viuūt: qua male nemo vititur: quā deus in nobis sine nobis operatur. Virtus est qualitas nō omnis/sed bona: et habitus non corporis/sed mentis. Alia autē et si habitus sunt mentis ad malum inclinantes/a talibus t̄m virtus discreta est/cum dicit: que recte viuūt. Tunc autē recte viuūt/cū homo s̄m rectam rationē vt vtiq̄ sapiēs determinabit operat. Ab his autē que ad bonū et ad malum esse possunt/virtus diuisa est: cum addit: qua male nemo vititur. Licet enim virtutibus vt obiectis male et in sapbiā quis vtaī: actu t̄m virtutis et vt virtus est habitus directiōis/male nemo vitit. Nec definitio cōis est omnibus virtutibus. Quod autē adiectū est quam deus in nobis sine nobis operatur: infusas ab acquisitis secernit. Quedā eī virtutes sunt que nullo humano conamine haberi possunt: s̄ sola

Aristoteles

Virtus vt principia

Idem. 2. ethi. Passiones nō sunt virtutes.

Augustinus

Virt⁹ actiua Aristoteles 2. Ethicorū. Augustinus

**Virtutū acq-
sio duplex**

**Tullius in
tusculanis
questiōib⁹**

**Placencia bo-
ni proprij**

**Leticia du-
plex**

**Placencia bo-
ni alterius.**

**Placencia
mali**

dei largitate anime infundunt: vt sunt fides/spes/et charitas: quas deus in
nobis sine nobis operat. sine nobis qdem agentibus nobis tñ vel non resi-
stentibus vel consentientibus: in ceteris aut etiam nobis agentibus coopera-
tur. Et has partim doctrina/partim asuefactione conq̃rimus. Doctrina qui-
dem. si quid bonū vel malum/licitū vel illicitum/bene maleue fiat aliquo
docente cognoscimus. Hinc Seneca ait: **Virtus sine studio sui esse nō potest.**
Asuefactio xō si id qd bonū cognouim⁹ opamur et diligimus. Non eñ (in-
quit Augustinus li. ii. de ciui. dei. c. 28.) qui scit quod bonū est/vir bonus di-
citur: sed qui diligit bonū quod scit. Quēadmodum aut vna hyrundo nō fa-
cit ver: nec dies vna calida estatē: sic nec operatio vna bona virtutem/et ma-
la vitium. Ex actibus aut frequenter iteratis generant habitus: et quidem
tales quales sunt act⁹. Hinc Salustius in Jugurtha dicit: **Benefacere ex cō-
suetudine in naturā vertitur.** Et **Quidius** in epistolis: **Ar̃s fit vbi crimē a te-
neris condiscit ammis.** Si non modicū differt iuuenes bene vel male asuesci
Alterat eñ p̃suetudo naturā. maxime aut in his in qbus p̃uiam dispositio
nem reperit maiorē: et animi passionē magis aut minus radicātā. Nam Tul-
lio teste: ingentis nostris inata sunt semina virtutū: quasi adolescere liceret/
ipsa nos ad beatā vitam naturā perduceret. **Dis.** De talibus vt nunc dissera-
mus p̃missorum ordo expositulat.

**De passionibus concupiscibilis que sunt:
concupiscentia. desiderium. gaudium. leticia
amor. odium. fastidium. abominatio. acedia.
inuidia. dolor. tristitia et misericordia. Ca-
pitulum III Magister.**

Passiones siue affectiones animi sunt quas a concupiscibili et tra-
scibili/potentis et obiectis harū exoriri diximus. **Concupiscibi-**
lis namq in obiectū suū/quod est bonum delectabile fertur: vel
fm placentiā/vel displicentiā. Placencia aut esse pōt respectu boni vel ma-
li. Boni quidem proprij/vel alterius. rursus aut proprij distantia: vel con-
iuncti. Si distantis et per appetitū simplicem: est concupiscentia. per appe-
titum intensum: et est desiderium. Placencia aut de boni proprij et coniuncti
adeptione/est gaudium. de vsu et fructione: est leticia animi quidem: cū sit cir-
ca disciplinas contēplatinas corporis/si fiat circa gustum et tactū. Quarum
quedam sunt necessarie et naturales. vt nutrire/et indigentē succurrere. que-
dam naturales/sed necessarie nō sunt. vt generare. Commendat enim etiam
virginitas. Alie p̃tra naturā sunt et semper fugiende. vt gula/ebrietas/lus-
turia/ornatus superfluus et his similia. Placencia vero respectu boni alte-
rius/in nobis amorem siue dilectionem efficit cū alteri bonū appetimus. S; **Amor.**
placencia mali respectu pprii esse non pōt (Nemo enim vnq̃ carnem suam **Dilectio**
propriam odio habuit. inquit Apl̃s ad Ephe. 5.) sed respectu alieni. et odiū **Odium**
causat. Malum enim appetimus his quos odio habemus. quod si inuetera-
scet/in rancorem vertet. **Dis.** Concupiscibilis vero que in delectabile fert
fm displicentiā/quas efficit passiones? **Mag.** Displicencia vel est respec-
tu boni/vel in ali. Si boni: aut proprii aut alieni. Rursus si proprii: aut con- boni

Seneca

Augustinus
Phis. 3. et bi-
corum.

Salustius
Quidius.

Passio concu-
piscibilis

Concupiscentia.
Desiderium.
Gaudium.
Leticia.

Amor.

Dilectio

Odium

Rancor

Displicencia

De principiis philosophie moralis

luncti vel absentis. Si cōiuncti: sit fastidium. que est simplex respuitio illius boni. Si absentis: sit abominatio: que est ardens et intensa respuitio illius boni. Si absentis: sit Acedia. que bonū tale adipsi negligit. Displacencia autē alieni boni est Inuidia. Unde in epistolis Horatius: Inuidus alterius rebus marcescit optime. At vero displacencia respectu mali est vel proprii: vel alieni. si proprii/erit Displacencia mali. Dolor: qui est afflictio ex absentia cōuenientis. et Tristitia ex p̄sentia disconuenientis. Si autē displacencia sit respectu mali alieni: Misericordia dici pōt. Disci. Ex his septuplicē in passionibus cōcupiscibilis colligo cōtrarietatē. Prima cōcupiscere et fastidire. Secūda desiderare et abominari. Tertia gaudere et dolere. Quarta letari et tristari. Quinta amare siue diligere et odire. Sexta misereri et inuidere. Magister. Scite mēbra principalia in vñū colligis: nec omnimodā illorū cōuenientiā aut distinctionē exquirere epitomatibus eas admitte. Disci. Scio. Inasabile igitur simili cōpendio percurram.

De Passionibus irascibilis que sunt ambitio paupertas spiritus: spes: desperatio: superbia: humilitas: dominatio: subiectio: contemptus: reuerentia: audacia: penitentia: iracundia: impatentia: timor et magnanimitas. Capitulum V Magister.

Passio irascibilis. Irascibilis in obiectum suum quod est arduū et difficile fertur per robur et debilitatem: sicut robur quidem per modum persecutionis: sicut debilitatem vero per modum fuge. Prosequendo tendit vel in bonum: vel insurgit contra malum. Rursus in bonum honoris vel excellentie. Quod si distās fuerit: tendit per ambitionē que est appetitus talis boni simpliciter. Aut per spem: que est appetitus talis boni cū confidentia obtinendi. In obiectum vero bonum honoris/tendit per superbiam/dominationē et contemptum. Superbia equidem alios cupit excellere. Dominatio p̄selle. Contemptus subiectos paraspendere. Contra malū autē insurgit vel memoratū/vel p̄sens/vel expectatū per audaciā iram et magnanimitatē. Discipulus. Scdm debilitatē xō et per modū fuge quo tendit: Magister. A bono vel malo. a bono dico/honoris vel excellentie/p̄senti vel absentis. Si a bono honorabili p̄senti pprio: erit Debitas fuge a bono. Si ab alieno: erit reuerētia et subiectio. A bono autē absentis p̄pulo si resistit: paupertas spiritus est. et simplex illius fuga: vel desperatio. et est fuga intensa p̄pter diffidentia obtinendi. A malo autē p̄terito fugit p̄penitentia. a p̄senti/per impatientia: a futuro per timorē. Qui si fiat in appropinquando sicut dispositionē primā/agonia dicit: sicut dispositionē vero remotā ex imaginatione magna/fit admiratio. ex insolita/stupor. In operando autē respectu mali futuri/est autē segnicies/respectu mali in opere: aut erubescētia/respectu mali in verbo: aut verēcūdia/respectu mali in opinione. Disci. His etiam facile oppositiones passionum in irascibili colligo. Contraria est enim ambitioni paupertas spiritus. Spei desperatio: Superbie humilitas. Dominationi subiectio. Contemptui reuerentia. Audacie penitentia. Ire impatentia: et timor magnanimitati. Magister. Probe. Possunt tñ passiones

Robur in p̄secutione boni.

Robur in insurrectione contra malum. Debitas fuge a bono. Debitas fuge a malo.

Agonia. Admiratio. Stupor.

trascibilis et concupiscibilis latius dilatarit: et ad duas vel quatuor potius res
stringi. Dilatatione in processu de virtutibus et vitiis videbimus: restrictione
vero paucis edicemus. Concupiscibilis nempe de bono presenti gaudet: de fu-
turo sperat. Trascibilis de malo presenti tristatur: de futuro timet.

**Quatuor passiones: que sunt leticia tristi-
cia timor siue metus. Cupiditas in brutis et
etiam in humana voluntate inveniuntur: ut
Augustinus astruit. Ca. VI. Disci.**

Sed dic queso coniuncti tñ sunt/an ne etiam animi separati? Magi.
Concupiscibile et trascibilem seu sensualitatis et voluntatis esse libro
decimo supra audiuimus: nec passiones a sensualitate que in brutis
est sine ratione secludimus. Gaudet em leo de preda apprehensa: sperat de ea
quā trino psequitur saltu: tristatur de quartana febre/quā actu patit. timet
de eadem que proximo reuertit. In voluntate autē a sensualitate et carnis infir-
mitate liberata/passiones dictas Augustinus libro. 14. de ciui c. 5. ex plato-
niconū dictis cōtra eorūde concludit: et consequēter eas voluntates nominat di-
cens: Interest aut qualis sit volūtas hominis: quia si puerila est/pueros has
bebit hos motus. si autem recta est: nō solum inculpabiles/verū etiam lauda-
biles erunt. Voluntas est quippe in omnibus: imo omnes nihil aliud q̄ volū-
tates sunt. Nam quid est cupiditas et leticia: nisi voluntas in eorum consensio-
nem ab his que volumus? Et quid est metus atq; tristicia: nisi voluntas in dis-
sensum ab his que volumus? Sed cum consentimus appetendo ea que volu-
mus/cupiditas: cū sentimus fruēdo his que volumus/leticia vocatur. Itēq;
Metus. cum dissentimus ab eo qd accidere nolumus: talis voluntas metus est. Cum
Tristicia. autem dissentimus ab eo qd nolentibus accidit: talis volūtas tristicia est. Et
Idem. c. 9. omnino pro varietate rerum que appetuntur/vel fugiuntur sicut allicitur vel
offenditur voluntas hominis/ita in hos vel illos affectus mutatur et vertit.
Eas quoq; nos dū hic sumus ex humane conditionis infirmitate habere/pau-
lo infra prosequitur. Causas igitur aut potius incitamenta et confortamēta
harum pter voluntatē nō inutiliter pquiremus. Dis. vtilissime.

**Qualiter passiones ratione corporalis dispo-
sitionis variant: et pro diuersitate apprehensi-
ue diuerse originantur. Ca. VII. Magi.**

Corroboratio
et debilitatio
passionum tri-
plex.

Nationes dicte a varietate rerum et potentia apprehēdente (vti ex
dictis liquet) originant: ex dispositione aut apprehēnsionis virtutis
motiue/et membrorum corporis corroborant et debilitantur. Disci.
Ex dispositione apprehēnsionis qualiter? Magister. Mōne ex forti imagina-
tione casus/quidā ex alto prospiciētes multū timent: et frequēter cadunt. alij
ex imaginatione forti et confidentia quā habent in medicū/sanitatē sperant et
consequuntur? Disci. Certissima hec sunt: de dispositione motiue quid dicis?
Magi. Assuefactio habilitat: qui ergo sepius letant/sperant/timent/vel tri-
stant: ad hos actus pemptiores expeditioresq; euadunt. Disci. Hoc quoq;

De principiis philosophiæ moralis

manifestū. De dispositione autē mēbroꝝ quid afferat? Magister. Motiua membris vt instrumentis vtitur: in quibus triplex spiritus in sanguine per corpus inuehetur. naturalis scz vitalis: z animalis. de quibus libro. 10. supra tractatū est. Sanguis autē non modo mēbroꝝ que nutrit/ sed z spirituum diuersitatē causat: illi rursus passionibus conferunt. Unde sanguis temperat? Sanguinis in
In tenuitate z grossicie/ propter spiritus lucidi abundantia/ disponit ad gaudium iuxta
diu: contrarius ad tristitiam. Naturaliter eū anima in luce gratulatur: in
passiones.
tenebris vero trīstatur. In nocte igitur omnes sumus timidiore. Sanguis vero clarus: sed plus calidus/ aptat ad iram: que tanto diutius feruet
quanto sanguinis substantia compactior fuerit. Tenuis vero z frigidus Cordis ludio
ad timorem. pariformiter in ceteris est videre. Cor autem/ cum fons z origo
cū iuxta pas
sit sanguinis/ in omnibus his passionibus mouetur. Unde in gaudio z leticia
fones.
cor paulatim dilatatur: z membris virtutem occurrēdi obiecto conuenientē
influit: ideo interiora paulatim frigescunt: z exteriora in tali affectione cale
fiunt. In tristitia oppositum accidit: nam obiectum disconueniens quod con
tinentum est/ respiciente anima/ paulatim cor constringitur: nec spiritus in mē
bra sufficienter diffunduntur: hinc exteriora in frigidantur: similiter z quedā
interiora. In timore autem si obiectum cum spe fugiendi apprehenditur/ cor
constringitur fortiter: z spiritus z calor ad intestina mouentur. unde timentū
cor tremit: z vox z anhelitus minuitur: z intestina circa que spiritus z calor
coarantur soluta/ superfluitates emittunt/ nec continere possunt: z facies
pallescunt. In verecundia autem z erubescencia natura ad confidentiam res
stendi excitat z exterioribus succurrens genas colorat. In ira autē z audacia
sanguis accensus/ cor inflāmat z dilatat: z exteriora quoq; in vindictam cale
facit z aptat. Ex his cetera patent: nec speciali deductione indigent: nisi forte
tu aliter sentias. Discipulus. Non. Sed nūc qualiter mens eas refrenet vir
tutibus/ exponendum est. Ita quippe cum nudius tertius dicit Boetij philoso: Boetius
phicas cōsolationes percurrere scriptum reperi: haud ita pelle: pelle timo
rem: spemq; fugato: Nec dolor adsit/ Rubila mens est vinctaq; frenis hec vbi
regnant.

De diuisione virtutū in intellectuales: mo rales z theologicales. Ca. VIII Magi.

Mon omnibus virtutibus mens vtitur in frenandis passionibus: sed moralibus tm: nec tamen is omnibus. Disci. Quā inuis vir
tutum diuisionem lucidius explana. Magister. Virtutum quedā
Intellectuales: quedam morales: z alie theologicales vocantur. Discipulus. Virtutes in
Intellectuales que sunt? Magister. Que intellectum in quo subiectant per
ficiunt: speculatiū nempe intellectum sapientia/ scientia z intellectus in opa
tione sua dirigūt: ars z prudētia intellectū practiū regulant. Discipulus.
Quæso ne pigeat te latius istec deducere.

De virtutibus intellectualibus intellectu scientia z sapientia. Ca. IX Magister.

Intellectus speculatiū opus theoriam siue speculationum/ finem aut
tem scire liber vndecimus supra edocuit. Scibiliū autē quedā esse pnci
pia z quedā conclusiones logica patefecit. principia vero mor cogni
tis terminis ab intellectu apprehenduntur lumine naturali: terminorum
R ij

Aristoteles
1. posteripz

Phis. 2. meta
physice.

Idem

Intellectus
Scientia
Sapientia
3. ad Cor. 12.
Augustinus

autē cognitio a sensu oritur: ut omne totū est malus sua parte. qđ si frequētius iteratū fuerit: in intellectu sit habitus quidam ad huiusmodi apprehensionem intellectū habitans et inclinans: et eodem nomine (scz intellectus) nominatur. Rursus autem conclusiones p̄ premissas et resolutionem earundem vsq; ad principia/via demonstrationis inuestigantur: et inde habitus generatus scientia dicitur. Multus species in p̄ncipio operis p̄misimus. Opinio autē et suspicio: cum circa falsum esse possint/virtutes nō sunt. Ad noticiam vero altissimarū causarū q̄ via nature certissime sunt et maxie intelligibiles: intellectum nostrum (qui ad hec se habet sicut oculus nycticozactis ad radium solis) inclinat habitus: quē sapientiam vocamus. Hic habitus tāto ceteris p̄eminet/quanto circa nobilius obiectum versatur. hinc Aristoteles de celo et mūdo libro. 2. ait. Magnū est de rebus celestibus posse aliquid cognoscere: vel de rebus nobilioribus: etiam debili ratione. Et in libro de animalibus: Amabile est inquit magis parū aliquid cognoscere de rebus nobilioribus q̄ multa de rebus ignobilioribus. Ex dictis facile est singulorum definitiones elicere. Discipulus. Elicias igitur. Magister. Intellectus est habitus p̄ncipiorum. Scientia est habitus conclusionis per demonstrationem acquisitus. Sapientia autem cognitio est rerum diuinarū. Unde et Apostolus inter hos duos habitus/scientiā videlicet et sapientiam discernit scribens Corinthijs: Alij inquit datur sermo sapientie alij sermo sciētie etc. Et diuus Augustinus de trini. li. 12. et. 14. differentiā horum late p̄sequitur. Reliquum est ut habitus intellectus practici discutiamus. Discipulus. Id ipsum volui.

De arte et prudētia habitibus intellectua- libus: et qđ prudens esse nemo possit nisi etiam bonus sit. Capitulū X Magister.

Intellectus practicus circa considerationē veritatis quā ad opus ordi-
nat duplici via incedit. Prima: ut opus tū sit perfectum ex recta ratio-
ne: ex huius frequentatione habitus generatur: intellectum ad opera-
tionem habilem p̄optūq; rediens. hunc p̄bi artem nominant. Secunda via
est: qua intellectus veritatem ad opus ordinat/ut ipse operans perficiatur:
et in suis actibus ordinetur. hinc generatus habitus intellectum ad huiusmo-
di habitans/prudentia dicitur. Horum autem habituum differentia ex defi-
nitionibus suis clarius habetur. Discipulus. Has igitur in medium ferre
haud recuses. Magister. Ars (ut ait Aristoteles libro. 6. Ethicorum) est re-
cta ratio rerum factibilium. Facere autem/ut idem testatur libro nono meta-
physice: est actus transiens in exteriorē materiam: sicut edificare/secare/
scribere: et huiusmodi. Ars itaq; habitus est factiuus cum recta ratione: id est
ratio directiua factionum in rebus exterioribus. Non igitur artis est artifi-
cium bonum facere/sed opus: ideo nō habet perfecte rationem virtutis. Pru-
dentia autem est recta ratio agibilium. Agere autem per philosophum ubi
supra/est actus permanens in ipso agente: ut intelligere: velle consiliari et hu-
iusmodi. Prudentia ergo est ratio directiua actionum in ipsis operantibus:
et habet rationem virtutis perfecte: quia impossibile est (inquit philosophus
libro. 6. Ethicorum) esse prudentie et nō existentem bonum.

De principiis philosophie moralis

Quo differt ars et scientia: et que artes liberales: et que mechanice. Ca. XI Disci.

O Je obsecro in quo artem a scientia distinctū habitū dicis: cum scientiarum nonnullae etiam artes nominari soleant. patet de Grammatica Logica Rhetorica &c. Magister. Quas opponis scientias/etiam nominari artes manifestū est: nō tamen pprie/ sed extēto artis nomine. nam in ipsa reperitur aliquid per modū operis: ut puta syllogismorū fabricatio opus numerandi aut mensurandi &c. Dicunt autē de scientie artes liberales: ad differentiā mechanicarū. nam ille animū liberū pmittunt circa opus propriū: qd est cōsideratio veritatis. Ne a tali opere ad exteriora recedere/ ad alterari et mechari faciunt. unde et mechanice dicunt. Sunt autem hominī ne cessarie. cecidit em homo per peccatū in ignorantia/ et iuuatur per sapientiam: in cōcupiscētia/ et iuuatur per virtutem: in infirmitatem et defectus multos/ et iuuatur per artem mechanicā. Nemo em carnē suā odio habuit. Inuenit igit humana ratio ad singlas corporis necessitates singulas artes: q ad septenariū a doctis reducūt (ut patet in politicis) videlicet Lanificium: Armatura siue fabulis: Navigatio: Agricultura: Venatio: Medicina et Theatrica. Discipulus. Harum rationes veloci saltem ac breui sermone percurras.

Artes liberales.

Ep̃. 5. f
Artes mechanice.

De artibus mechanicis in specialit: et que a nobis possint exerceri. Ca. XII Magi.

Lanificium que prima est/ continet opationes nendi/ consuendi/ retorqueendi: et que sunt manu/ acu/ fuso/ pectine/ subula/ calamistro/ girgilo/ alaboro: in materia lini/ lane/ canapi/ pelle/ pilo/ et suberis. In super vium floccorum/ aliorum/ sagorum/ sagmatum/ funiū/ matularum et sportarum ex straminibus vel viminibus. Armature species due sunt. Architectoria et Fabulis. Architectoria in cemetariā/ et carmentariā partiē. Fabulis in malleatoriā/ fusoriā/ et sculptoriā diuiditur. Continet igitur sub armatura quicquid armorū est. Ibi artifices metallari alchimiste et que operantur volabulis/ securibus/ lima/ serra terebro/ trulla: in osse/ arena/ lapide/ luto/ latere/ et ligno &c. Navigatio continet omnem industriam emendi/ vendendi/ mutuandi/ in domesticis et peregrinis navigationibus. Verūtamen mercatura etiam alijs modis q navigatione fieri habet. Eam autem Tullius sordidam nominat. Sordidi etiam sunt qui mercantur a mercatoribus qd statim vendant. nihil em proficiunt nisi ad modum mentiantur. Et ideo dicit Leo papa: Penitenti vitilus est stipēdia pati q periculis negotiationis astringit: quia difficile est inter ementis et vendentis cōmerciū nō interuenire peccatū. Agricultura omnem agri cultum complectitur. Quadruplicem autem agrum distinguunt scz. Aruum: qui sationibus et segetibus deputatur. Constitutum: qui nemoribus constat/ vinetis/ oliuetis et pomerijs. Pascuum: qui pascua germinat: ut prata. Floridum/ ut est hortus et rosarij. Hanc Tullius libro. 1. offi. laudat dicens Omnium rerum ex quibus aliquid acquiritur/ nihil est agriculura melius/ nihil vberius/ nihil dulcius/ nihil libero homine dignius. Et in Georgicis Vergilius cecinit: O fortunato nimis sua si bona norint Agri colas: quibus ipsa procul discordibus armis Fundit humo facilem victum

Lanificium

Armatura architectoria.
Fabulis

Navigatio
Agricultura
Tullius. 1. of.

Leo papa.

Ager
Aruum
Constitutum
Pascuum
Floridum
Tullius
Vergilius

Venatio iustissima tellus. Venationū alia ferina: alia aucupium: alia piscatura. **Omne** igitur venandi genus siue in terra/mari/aquis et aere continet. Insuper et omnia officia piscatorū/carnificum/coquorū/cauponum et tabernariorū. **Hieronymus.** rūtamen ante diluuium eius carniū in vīu nō erat: testatur sanctus Hiero. **Medicina.** et canon. 35. dist. ab exordio. Medicina: corpus vel tuetur/vel restaurat saluū: sub qua chirurgiā/apothecariorū/pigmentariorū/balneatorū/raforū **Theatrica** turba militat. Theatrica cōtinet omnes artes ad ludos p̄tinentes. Est autem **Ludus gym-** ludus aut gymnici: agon: circensis: sēnicus/aut gladiatorius. Gymnicus/ **mcus.** qui in gymnasio exercetur per saltum/cursum/iactum/virtutē atq; luctationē **Agon** Agon quoq; in cursu: celeritate/sagittandi p̄tia: ad citharā q̄q; et tibias/in- **Circensis** cedendi gestibus consistebat. Circenses ludi a circūuendo dicti sunt. Scenici? **Scenici** in theatris exercebat: in quibus in parata demūcula quā scenam dicunt/coni- **Gladiatorius** ci: tragici/histriones et mimi fabulas recitabant. In amphiteatro gladiatorius cū actibus militaribus exercebat. In phanis autē deorum laudes etiam non sine obscenitate decantabant et demonstrabant: in arenis pugiles inter se et cum bestiis exercebant: in conuijs alearum ludus/rithmi et musica frequen- tabatur. **Discipulus.** Aut omnīu dictarum artium p̄mi extitere inuentores? **Magister.** Capitulū. 4. libi. Beneficos nōnullos enumerat. Sed genti- lium vanitas alios assignat. Hos ad reliqua p̄peremus: nam et si sine his nō **Ecc. 38.** edificetur ciuitas (vt ait Sapiens) non tamen sedebunt super sellam iudicis: et testamentū iudicis non intelligunt: nec palam facient disciplinam et iudiciū: sed solum operationi artis vacabunt. Non igitur ingenuis et singulari ingenio p̄diti adolescentibus (de quorū numero vnum te habeo) he artes exerce- cende sunt. A christifidelibus insuper nōnulli quasi illicite et saluti contrarie habentur: maxime autem theatra/ q̄tum ad multas eius species. Denum ex animo tuo nunq̄ discedat/quantū p̄ciosissimi temporis reges/p̄ncipes/ comites/nobiles/diuitiarum affluentia splendentes: et qd̄ execrabilis est) cle- rici diuino cultui mancipati in venationum inutili/saboriosa et periculosa ar- te amittunt. propter anserem quidem vilissimum: pauperrimus viduit pupil- lisq; panem segetibus pullulantem: quadrupedum tritura perimentes concu- cantesq; restituent proculdubio eo loco quo ipsi pauperrimi erunt. **Disci-** **Nil**omagis in procerum caterna obtestor. **Magister.** Iuste. Sed nunc si libet prudentie conditiones enodabimus **Disci.** Libet utiq; perplacetq;

De prudentia et p̄tib⁹ integralibus: et quō futura scire possumus. Ca. XIII. Magister.

Prudētie naturā tūc facilius intelligemus: si date definitioni ipsius etiam diuisionem per omnes partes explicitam adiuxerimus. **Disci.** Definitio prudentie (ni fallaris) hec est: Prudentia est recta **Prudentia** ratio a nobis agibilem. **Magister.** Augustinus quoq; li. 83. questionū ait: **Augustinus** Prudentia est cognitio rerum appetendarum et fugiendarum. alludit per om- **Lullius** nia li. 1. de libero arbitrio. Lullius vero. 2. Rhetorice ait: Prudentia est rerū bonarū et malarū verarūq; scientia. Sed iuriconsultus in. l. iusticia para. iu- ris prudentia. ff. de iusti. et iu. ita definit: Prudentia est diuinarū humanarū rerū noticia/iusti atq; iniusti scientia. **Discipulus.** Idem si bene memini dicitur/ **Insti.** eodem. para. 1. Sed de his satis. ad prudentie diuisionem pergamus. **Magi.** Prudentiam in partes integrales/potentiales et subiectiuas inue-

De principijs philosophie moralis

nō partitam. Discipulus. Integrales que ⁊ quot sunt? Magister. Memo-
ria: intellectus: ratio: solertia: docilitas: prouidentia: circūspectio ⁊ cautio. Tria
vltima prouidentia integrant vt est pceptiua: reliq̃ vt est cognoscitiua. Disci-
puli. Nec latius explana. Magister. Prouidentia esse circa contingentia agibilium
definitio data in superioribus indicat. Horum autem cognitio si pterita sint /
memoria dicit̃. si presentia vel instantia / intellectus nominat̃: ⁊ frequenter ex
memoria nascitur. Nam in contingentibus agibilibus vt plurimū futura simi-
lia sunt pteritis: ait pb̃us. ij. Rhetorice. Unde prudens arguit: si talia talib⁹
cōcurrētib⁹ hactenus accidere potuerūt: sic ⁊ nunc ⁊ in futurū accidere pos-
sunt. Sic em̃ Sapiens docet / dū inquit: Memeto que ante te fuerūt. Et Se-
neca: Qui de pterito nihil cogitat / vitam perdidit. Unde de prudēti iuda ma-
chabeo scriptura testat̃: cum viderat valida castra inimicorū / victorias pa-
trum preteritas ad memoriā reuocans militū ait: Vementote quō salui fa-
cti sunt patres nostri. Rursus aut̃ habita recta existimatione de fine: via me-
morie ⁊ intellectus / media in promptu inuenienda sunt per que finis attingi
possit: ⁊ id fit per solertiam: que vt ait Aristoteles. i. posteriorum: est subtili-
tas inueniēdi mediū in non perspecto tempore. Inuētis autem medijs / opus
est ea debite posse applicare ad finem: regulas vniuersales ad particularia
conungere: ⁊ ex notis pcedere ad noticiam nondum cognitorū: hoc pertinet
ad ratioē: quia nō nec omnia bene considerare possumus / occurrentia circa
agibilia (quoniam particularia sunt) ab alijs edoceri: p̃cipue autem a sensibus
⁊ expertis indigemus. Unde ⁊ Sapiens ait: In multitudine presbyterorum:
id est seniorum prudētū stat: prudentie illorū ex corde coniungere. Id autē
fit per docilitatē: qua quis disciplinabilis efficiē ⁊ aliorū p̃silijs acquiescit.
Amplius futura que circa agibilia occurrere possunt prospicere: ⁊ ad finem
cum p̃sentibus cōuenienter ordinare necesse est: qd̃ fit p̃ prouidentia / que est fu-
turoꝝ: nam pterita aut actu p̃sentia aliter ordinari nō possunt. Circūstātijs
etiā negotij prius inuētis ⁊ ordinatis in finē cōparari oportet: qd̃ fit p̃ circū-
spectionem. Oportet demum etiam vitare impedimenta: ⁊ cauere ne vitia
pro virtutibus se ingerant. qd̃ fit per cautionē. Nec octo suo cōpendio scriptu-
ra cōmemorat / dum ait: Sens absq̃ consilio est ⁊ sine prudentia: vtinā sa-
perent ⁊ intelligerēt: ⁊ nouissima prouiderent. saperent scz pterita per memo-
riam: intelligerēt p̃sentia per intellectū / rationē / solertia ⁊ docilitatē / ac no-
uissima prouiderent / per prouidentia / circūspeciōē ⁊ cautionē. Possumus em̃
nos cognoscere futura / saltem in suis causis: Deus autem vt in seipsis ⁊ quib⁹
bus voluerit per pphetie donum cōmunicare.

Futurorū pre
sentia.
¶ Bus
Seneca
1. Mach. 4.
Solertia.
¶ Bus

6. Ethicoꝝ
Ecc̃i. 6.

Providētia
Etrūspectio
Cautio.

Deut. 326

De prudētie ptribus potētiālib⁹: que sunt
Eubulia, Eunoia et Synesis: ⁊ de dono con
siliij. Capitulum XIII Bisci.

Consequenter prudentie partes potenciales ediffere. Magister. Prudentie partes potenciales tres sunt scz Eubulia: Synesis: z Gno-
mi. Prudentie equidem principalis actus est recte precipere: de pre-
cipiendis autem primum consiliari: dehinc iudicare oportet. Primum ad eu-
buliam: secundum ad Synesim z gnoimn pertinet. Est enim eubulia recta
tudo consilij ad finem bonum / per vias congruas et tempore convenienti.

¶artes potē
tiales pruden
tie.

vnde ebullit. prudens siue bene consiliatus. et talis nec velox nec nimis tardus et firmus esse debet. Discipulus. Cur autem addis: ad finem bonum?

Magister. Quia consilium bonum nullum esse potest si finis malus in consiliando prostituatur: aut ad finem vie male inueniantur. Hoc ipm vocabulū insinuat: dicitur em eubulsa ab eu / qd est bonum: et a βουλη id est consiliū: quia si bonum consilium. Non igitur recte consiliatur latro ad latrocinium: quia finis malus. nec fur ut furto pauperi succurrat: nam et si finis bonus sit: (scz pauperi subuenire) via tamen illicita est / per furtū: vt testatur beatus Aug⁹.

Bonū consilij

Augustinus

Synesis.

Enomi.

Sap. 9. c

Bonū cōsiliij

Synesis que est? Magister. Que recte iudicat de consiliatis fm leges communes. huius iudiciū iusticia legalis exequitur. Enomi autem recte iudicat de consiliatis si leges deficiunt. et huius iudiciū epikeia exequitur. vt q furioso depositus gladius reddendus nō est. Interdum etiā ex causis oportet a cōmuni lege discedere. Quoniam xō (vt ait Sapiēs) cogitationes mortalitū timide: et incerte prudentie nostre: indiget homo necessario in his que ad salutem sunt: et ad rēpublicā / ab altiori principio dirigit a quo datur his qui finire petunt bonū consilij: per qd spiritussanctus mouet hominem per modū subtilioris et certioris consilij.

Prudentie partes subiectiue enumerant: et prudentia monastica homini utilis et necessaria comprobatur. Ca. XV Discipulus

Partes subiectiue prudentie.

Restat vt prudentie partes subiectiuas edoceas. Magister. Prudentie species quinque solent assignari. scilicet prudentia monastica / economica politica / regnatiua et militaris. Prima necessaria est homini q̄tum ad se. Secūda homini vt familiā suā gubernet. Tertia homini vt se polittie rectori debite subiiciat. Quarta: vt quis rempublicā strenue regat. Quinta: vt ciuis bonū cōmune strenue defendat. Discipulus. Has igit species sub breuitate explanes. Magister. Prudentia singularis homini necessaria est ad salutē: nā cognitionē sui docet: sine qua (vt ait Bernardus sup. Cañ.) nemo saluat. Unde: homo cū in honore esset nō intellexit (scz seipm) cōparatus est iumentis insipientibus: et similis factus est illis. Unde et Helinandus scribit in templo Apollinis tale oraculum fuisse datum. γρηγοριος: hoc est: nosce teipsum. Ex hoc nēpe homo se humiliat: et vnicuiqz qd suū est reddit: iuxta p̄cepta legis nature et decalogi: de quibus disserēdi locus hic nō est. Hāc Richardus describit dicens: Monastica scientia est que sui curā gerens / cunctis sese erigit et exornat virtutibus: nihil in vita admittēs quo nō gaudeat / nihilqz faciens penitendum.

Prudentia monastica.

Bernardus

ps. 48.

Helinandus

Richardus.

De prudentia economica: et qualiter vxor sit regenda: insup quibus virtutibus mulier pollere debeat. Ca. XVI Discipulus.

Prudentia economica.

Prudentiam economicam declares. Magister. Hāc prudentia indiget qui familiam regere habet: prudentiā tamen monasticā non negligat. nam qui sibi nequā est: cui bonus erit? In familia autem

De principiis philosophie moralis

ut dicitur li. 1. politicoꝝ tres cōmunitates necessarie sunt. viri. s. et vxoris: ppter opus gñationis. dñi et serui / ppter opus administrationis. patris et filij: ppter perpetuitatē: qđ fieri neq̃t si patri filius nō succedit. Ad has cōitates singula prudentie regimina accomodāda sunt. In primo eādem / vir vxori sue affabiliter cōuiuat: ne vita eius sit cū tristitia: aut cogat extraneis solarijs se immiscere: vnde infamā facile posset incurrere. In correctiōe vero aliter cū honesta / aliter cū prumace et supba oportet pcedere / iuxta discretiōis limites: q̃ (vt sup. Cas. Berā. ait) omni virtuti ordinē ponit: modū tribuit: decorū et p̃speritatē pfert. Est ergo (inquit) discretio nō virtus q̃ quedā moderatrix virtutū / ordinatrix affectuū / et doctrix morū. Tolle hāc / et virtū vitū erit. Secundo vir vxorē decenter tractet in ornamentis et alijs necessarijs. Non em̃ sicut ancilla / sed vt socia tractanda est: q̃ nō de pedibus / s. la-
 terē viri est formata. Aliter autē est vxor ciuis / aliter militis / aliter regis ordinanda: s̃m diuersitatē tempoz et locorū. Ideo infelices macedones phibitus in rhetorica nominat: eo q̃ suis vxoribus illicita pmittēbant. Rursus Valerius maximus Romanos cōmendat: q̃ vxoribus de necessarijs p̃uidebant. Tercio vir vxorē sine zelotypia diligat: ne sibi continuā cordis anxietatē et vxori non seruandī fidem incitamentū prestet. q̃ secus ad vxores se habent / damna multa nō scripto / sed experimento addiscunt. Rursus autē vxor debet esse casta et pudica / verecunda et taciturna / pia et discreta. Casta q̃dem esse debet / ne vinculum matrimoniij indiuisibile soluat: et ne illegitimi cum legitimis viro in hereditate succedant. Nū fornicatio mulieris periculosior est q̃ viri. Castitatis vero custos est sobrietas. vnde vt ait Valerius maximus? Romanis mulieribus vsus vini olim ignotus erat. Sit et pudica q̃tum ad exteriōres corporis gestus. Mulieris em̃ est (vt inquit Chrysostomus) domi philosophari et a dissensionibus se cohibere. nec minimū abusionis genus est mulier sine pudicitia. gratia autē super gratiā mulier sancta et pudorata. Sit etiā verecunda. ne dicat et illud dicit. 3. Spons mulieris meretricis facta est tibi / noluit erubescere. Inuerecunda q̃ppe mulier attentare audet quod vir nō pertraheret. Verecundie autē signū est taciturnitas: que est (vt ait phibitus) ornamentū mulieris. quod laudatū inuenit a Sapiente. Mulier sensata et tacita non est immutatio anime erudite. Sit insuper pia et discreta: vt familiā cum qua semper conuersat / consolet: et pauperibus cū moderamine elemosynam erogando compatiatur.

De regimine seruorum: et vnde seruitus orta sit. Capitulum. XVII. Magister.

Secūda cōitas familie est dñi et serui. Natura oēs liberos genit: fortuna autē seruos pstituit. Serui em̃ ceperunt ppter appetitū corruptionē intellectus tarditatē: et tpaliū penuriā. Primum manifestum in Cham filio Noe: q̃ ppter maliciā suam qua patris pudenda reuelauit: ideo ipse et posteritas sua seruituti est deditus. sic rebelles / et in bello vicerunt: mancipia / quasi manu capta dicebant: et ad seruendū seruabant. Secūdum queniens est. nā intellectu tardi / magis sunt robusti et ad onera sustinēda apti. ecōtrario corpore debiliores / sunt magis sapientes: et ad regendum alios habiliores. Tertiu cōmunitissimū est: penuria nāq̃ rex tpaliū pluriōs etiā honestos et ingenio pollentes seruire cogit: etiā his qui serui sunt seruis

Aristoteles
 Alii 2 vxoris

Secū. 2.

Aristoteles
 Valerius max.

Vxor sit casta

Valerius max.
 Pudica

Chrysostomus

Verecunda.

Phibitus
 Eccl. 26.
 Pia. discreta

Seruoz ori
 triplex
 Secū. 9.

R. v

Augustinus rñ eoz. i. petōz. hos aut pōlat dñi? Aug. li. 4. de ci. c. 3. dicēs: Bon? si serui
at/liber est: malus aut si regnet/seru? est: nec vni? hoīs/ qđ grauius est/ tor
Dñoz erga dñoz qđ vitoz. Debent itaqz dñi ad seruos tali prudentia vti/ vt sint in loqñ
seruos prudē do placidi: ne verbis duriorib? exasperant. vñ Seneca: Qui in seruos irascit
tia. et crudelis est satis oñdit pñtē ad alienos sibi defuisse. Seruis igit hīlarē te
Seneca epla prestes (inqt) supiorē te colant poti? q̄ timeant. Nimiā tñ erga eos familia
48. ritatē caueant: qđ pñptū parit. Sint in remunerādo benefici: ne necessitate
Deute. 15. cōpuli furent. Sint et in mādado discreti: ne nimis onerib? laboz grauent.
vnde et dñs in lege eos die septimo q̄scere: et anno septimo liberos a seruit
ute iussit exire. Ecōtrario serui dñi esse fideles in cōmissis sibi a dñis: vt bos
Seruoz item na eoz pseruent. Sint intelligētes in pceptis: vt q̄ dñi moneant/ recte intelli
erga dños. gant: et q̄ intellexerunt/ cū obedientia exequant. sic em̄ erunt decentes in ob
sequijs. Non em̄ decet seruū quod iussus est/ si possit: cauillationibus suis p
telare. Vnde dicit: Non sit mihi seruus medicus: ppheta: sacerdos. Medic?
est: si iussus afferre aquā frigidā/ eam sanitari pñariā persuadet. Prophe
ta est: si missus ad debitorē/ eum iā non posse domi reperiri syllogizat. Sac
dos deniqz censet: si quod inuitus facit/ salutē aīe contrariū arguit. Decentia
aut in obsequio tunc seruaf: si non modo corporis mundicia/ sed et morū in
tegritas custodit: ne vxor/ ne filij/ et filie corumpant. Nam vt ait Menāder
1. Cor. 15. Corumpunt bonos mores colloquia praua. quod et Apłs approbat.

**De regimine filioz a patribus et pedag
gis. Capitulum XVIII. Mag.**

Parentū cr
ga filios
Prudentia
2. Cor. 12. e.
Deut. 32.
Horatius
Seneca
Aristoteles
GERTIA familie cōitas est patris et filij. Jure eqđem naturali/ civili/
et diuino pater circa filios sollicitus esse debet: ipsis ministrādo nu
trimentum/ q̄tum ad corporis necessitatē: et disciplinā/ q̄tū ad mo
rum honestatē. Nam vt ait apłs. 1. Timo. 5. Si qđ suoz/ et maxime domesti
corum curā non habet/ fidem negauit. Primū nec bruta qđem negligunt q̄
cumcūqz ferocia: sed singula filios suos summo studio alunt: donec ad debitā
perducta fuerint quantitatē et robur. l. 1. para. ius naturale. ff. de iusti. et iu.
Crudeliorez itaqz bestijs erunt q̄ libris suis alimenta nō prestant. Nec ali
menta tñ prestare sufficit: sed et substantiā in hereditatē relinqre debent. 16
q. 1. predicator. et apłs ait: Non dñt filij thesaurisare parētibus: sed parētes
filijs. Filius tñ patrem egentē cogitur alere. 22. q. 4. c. Inter. Secundum rur
sus bestias pro modulo suo imitari videmus: qm̄ educatos pullos ad mores
et actus nature et speciei sue conuenientes puocat. Vnde leo catulos suos ad
predam ducit: aq̄la pullos sup eos volitans ad volandū puocat: et sic videre
est in singulis. Stolidior est igit hic bestia. q̄ filios suos si ad meliora studia
inducere nolit: sicut eos manuū suaz labores manducare/ et artē qua ipsos
enutrit nō edocet: sed oclari/ taxillorū ludo questū querere: hinc scortari/ la
trocinari: tandemqz morte turpissima interire pñittit. Dis. Vñ q̄tum hec
stulticia nostra etate nō modo plebeos verū altioris ordinis hoīes obcecavit
Sed dic queso summatim qm̄ et in q̄bus maximopere filij a parentibus sint
edocendi? Mag. Ab ineunte etate. Nam vt ait Horatius in epistolis: Quo
semel imbata recens seruabit odorē Testa diu. Et Seneca libro de moribus
Educatio qđem 7 disciplina mores facit: et id sapit qđ quod didicit. Est em̄
vt ait Aristoteles/ p̄suetudo altera natura: seu alterat naturā. in hoc differēs.

De principiis philosophie Moralis

in q natura semp est: p̄suetudo sepe. Hinc et Seneca li. 2. de ira: Educatio Consuetudo
filioz maximā diligentiam plurimū p̄futuram desiderat: Facile est em̄ ani. Natura
mos teneros cōponere. sed difficile scindunt vitia que nobiscū creuerunt. Et Seneca.
Qui. i. epl̄e: Ars sit vbi a teneris crimē p̄discit annis. Et. i. Rhetoricoz ait Quidius
Aristoteles: Quod p̄suetū est veluti innatū est. ob id teste. b. Augu. vincere Aristoteles.
p̄suetudinē dura est pugna. Et Isido. In Soliloquijs ait: Consuetudinis v̄in Augustinus
cula vix solvunt. Seneca deniq; in puerbijs dicit: Gravissimū est imperium Isidorus.
p̄suetudinis. vñ teke dino Greg. lib. 11. moralū: Sepe nōnulli exire a pravis Seneca:
actibus cupiunt: sed q; eorundem actū pondere premunt/ in male p̄suetudi. Gregorius
nis carcere inclusi/ a semetipsis exire nō possunt. Quod et Salomon testatur Proverb. 22.
dicēs: Adolescens iuxta viā suam gradit̄: cū senuerit nō recedet ab ea. Nam Gen. 8.
et ab adolescentia om̄is etas ad malum p̄na est. ideo Salomon monet dicēs 12. q. 1. om̄es
Noli subtrahere a puero disciplinā. Si em̄ percusseris eū virga/ non moriet̄. Ibidem. 23.
Tu virga percuties eū: et animā eius de inferno liberabis. Veruntū in disci. Discipline
plina tenendus est modus etati congruens. Tractari equidem mollius etas modus
imbecilla solet/ ait Liboratus: cui et Quintilian⁹ alludit dicēs: Ingenta pue Quintilian⁹.
rozi nimia emendationis severitate deficiunt. nā et desperant/ et dolent: ac filij in quib⁹
novissime oderunt. qd̄q; maxime nocet/ dū om̄ia timent nihil conant̄. Dis. instruendi
Manifesta sunt hec. Hunc in quibus instituendi sunt aperias. Mag. In ar
te/ moribus/ Audis/ et societate. Ad primū monet censor morū Lato. Si tibi Lato
(inquit) sint filij/ nec opes/ tunc artibus illos Instrue: quo possint inopem de
fendere vitā. Et rursus ait: Disce aliqd̄: nam cū subito fortuna recedit/ Ars
remanet/ vitāq; hoīs non deserit vnq̄. Vñ et Octavianus Augustus liberos
suos in om̄i arte fecit eru dirī: vt si qñ ad egestatem venirent/ haberent unde
honeste viverent. In moribus vero vt cibū et potū parce sumant/ passioesq;
refrenent. Ex cibo nempe et potu superfluo naturam in principijs vitalibus
eneruant: ingenta perdunt: sunt/ lasciui/ rixosi/ in verbis procaces/ et in sensu
pp̄io pertinaces. Ideo ab ebrietate iuvenes maxime custodire oportet. ait
Aristo. lib. 7. politicoz. Et cicero lib. 1. de officijs: Hec etas a libidinibus
maxime tollenda est. Singulis tu causas naturales reddas: si tantille etatis
et vini pastusq; superflui naturas attenderis. Dis. Verum: nec in his te las
tius immorari volo. Sed dic oro per ludos quid intelligis? Magi. Non
illum qui fortune innitit̄. vt ludus chartarum/ cartilloz rē. nam hī ludi non
modo lege diuina sunt inhibiti/ sed etiam imperialibus coercendi. Sed cū
ipsū exerceant quem philosophus in politijs necessarium assentit in vi. Philosoph⁹.
ta humana. Et est quedam deductio per quam vitantur tedia vite/ inertia politicoz. 8.
corporis: et pronitas ad lasciuam: Ociosi namq; esse non possunt. Non au. Ludus philo
tem semper in discipline summo rigore tenendi sunt/ ne deficiāt. nam: Quod sophicus
caret alterna requie durabile non est. Ludis igitur honestis animi et corpo. Quidius.
ris exerceatur. ludis quidem animi: audiendo historias/ fabulas honestas/
rē. Ludis quoq; corporis/ currendo/ saltando/ sagittando/ et alijs que mem
bra habilitant: et animum mala contagione non illaqueant. Discipulus.
De societate quid affers? Magister. Societas prava vt pestis fugienda: Societatis
bona vero amplectenda est. Nam vt testatur propheta regius: Cum bonis electio.
bonus eris/ cum peruersis peruerteris. Et in prouerbis Salomon ait: Qui ps. 17.
cum sapientib⁹ gradit̄ sapiens erit. amicus stultozū similis efficit̄. Et si vna Prover. 13.
p̄is morbida totū gregem inficit: multo magis prava societas teneros alos

Ad Ephe. 5

Pedagog
cura

Deuter. 21.

Leuitici. 19.

1. Regum. 4.

De simonia. c.

licet beli.

molles et impressioni dispositos facillime ledit. Item sine scriptura hoc confirmat crebra experientia. Societatem igitur filij honestis: et summo studio educantur in disciplina et correctione debet: ut ea que fidei sunt et ad cultum dei pertinent teneris imbibant annis: cum cito sunt creduli: nec rationem querentes. Non autem deo tantum: sed et parentibus et senioribus reuerentiam noscant exhibere. Nam filius contumax et inobediens a moysi iussus est lapidari. et alibi: Eoram cano capite consurgit: et honora personam senis. In cura itaque et correctione filiorum parentes sint solliciti: ne cum illi sacerdote iusto dei iudicio subita morte occubant. Pedagogis quoque eadem et longe amplior cura/studium/et industria habenda est. Alia tamen circa ingenia/ingeniorumque maliciam spirituales aut ciuilem assumendorum ratio est. De quibus in alium tractatum plenior sermo seruandus est: nunc ad prudentiam politicam transeamus.

De prudentia politica regnatiua: et ea que est in subditis. Capitulū XIX. Magi.

6. Ethicorū.

Prudentia

politica

Architecto

ria

Claudianus.

Aristoteles politice prudentie duas species esse voluit: architectonicam in principibus: et politicam in subditis. Dis. Architectonica que est? Mag. Ea que dicitur regnatiua siue legis positua. Principi namque incumbit deo placere: populo pro posse satisfacere: reipublice prouidere: et res etas leges condere. Per primum populi timorem et reuerentiam acquirit. ut patet de Salomone libro Reg. 3. c. 8. et. 9. Unde et Claudianus: componit orbis Regis ad exemplum: nec sic inflectere sensus humanos edicta valent quam vita regentis. Mobile mutat semper cum principe vulgus. Per secundum amoris et dilectionis populi sibi conciliabit. Non enim quispiam contra regem murmurabit: si ipsum omnes non nimis seuerum/prudentium cultorem/beneficientium retributorem/et delinquentibus punitorem equum videbunt. Per tertium et quartum reipublicam integram conseruabit: ne deficiente annona populi inedia deficiant/aut a quopiam calumnia sustineant. Dis. Hunc de politica addas. Mag. Prudentia qua subditi nouere principi obedire/et ciuibus conuiuere/commune nomen retinuit: et politica dicta est. Sunt autem ut describit Tullius lib. 1. de officiis in republica persone triplices: iudices. siue magistratus: ciues et peregrini. ut etiam clarius expressit scriptura in lege moysi. unde et magistratibus ait: Iudices et magistratus constitues in omnibus portis tuis. Iniqui enim solebant iudices causas in portis ciuitatis audire: ambigue autem cause et ardue ad unum tantum summum. scilicet sacerdotem referebant. De ciuibus statuit: ne se in parois rebus molestarent/dicens: Ingressus vineam proximi tui comedas vvas quantum tibi placuerit: foras autem ne efferas tecum. In mutuo nec vsuras nec pignus recipere precepit: nec etiam importune exigere. De peregrinis vero ait: Aduenam non contristabis: neque affliges eum. Mandauitque tertio anno decumam fieri pro peregrinis pupillis et viduis. Dis. Mira conditoris sapientia/singulis prouidens necessaria. Mag. Mira utique attingens a fine usque ad finem fortiter: et omnia disponens suauiter. Dis. Reliquum est ut prudentiam militarem percurramus.

De prudentia militari: et his que militem ornant. Capitulū XX. Magi.

Politica

Tullius

Deutero. 16.

et. 17.

Ibidem. 23. et

24.

Exo. 22. et. 23

Deute. 24.

Deute. 26.

Sap. 8.

De principiis philosophiæ moralis

Militaris prudentia est operis bellici: ordinata ad defensionē boni cōis ut pax habeat. Ob hanc eādē causam tū bellum gerendum est. De hac prudentia multi disertissime scripserūt: attamē nō tam lectione q̄ exercitijs addiscit. dicēte Vegetio li. 2. de re militari: Nō longitudo etatis aut armorū numerus artem bellicā tradit: sed potius exercitatio. nā in pugna sciet vsus amplius pdesse viro. Geruntū videat bonus miles: ut in primis deū a quo fortitudinis donū accepit benedicat: pura intē tione pugnet: hostibus fidem seruet: victis quoq̄ misericordiā prestet. sic em̄ Augustinus Bonifaciū instruit. Et sanctus Johānes baptista militibus regulam statuens dicit: Meminē concutiatis: neq̄ calumniā faciatis: et contēti estote stipendijs vestris. Luce. 3. Bernardus insup scribens ad milites templi: nō mediocriter corripit eos q̄ se et equos serico operiunt: hastas/clypeos sellas/frena et calcaria depingunt: auro argentoq̄ ornant: Militaria inquit sunt hec insignia: an muliebria potius ornamenta? Nunq̄d forte hostilis mero reuerēbit aurum: gēmis parceret: serica penetrare nō poterit: et li. off. Ambrosius dicit: Utilior est in conflictu lorica ferrea q̄ stola linea. Hinc et Pericles phūs ait: Non pictura/non aurū/non lapides: sed scutū diuulsum/fragta galea/gladus hebes/facies vulnerata cedunt militibus ad ornatū. Di. Sed qui tanta sufferre possūt? Ma. Non effeminati et in delitijs assueti. De q̄bus diuus Hieronymus ad Theodorū scribens dicit: De cubiculo ad aciem/de umbra egrediens ad solem: corpus assuetū tunica lorice onus non sustinet. Caput opertū linteis/galeam recusat. mollem oculo manū dur⁹ exasperat capulus. fortior aut miles ex confragoso venit. De q̄b⁹ Vegetius loquit. Qui sub diuino et labore nutriunt: solem patientes: umbram negligentes: balneoq̄ nefcij: delitiorū ignari: parco cibo contenti. Di. Hec q̄ rarum. phentice in terra nostra simillimū est hoc militie genus. Mag. Eos itaq̄ relinquēte persequi/ad virtutū diuisionē redeamus. Di. Hactenus de intellectualib⁹ disertum est: nunc ordo exigit ut morales adeamus.

De virtutibus moralibus in gñali et q̄re inter has quatuor cardiales dicunt. Ca. xxi. Ma.

Morales virtutes sunt que appetitū inclināt ad actus licitos et honestos. Nos em̄ inclinationem vel etiā p̄suetudinem ad aliq̄d agēdum importat. Di. Hū etiā iste certo numero complectunt? Mag. Enā sili. Duodecim em̄ a philosopho enumerant. i. Prudentia. Iusticia. Fortitudo. Temperantia. Mansuetudo. Liberalitas. Magnificencia. Magnanimitas. Philothimia. Veritas. Amicitia siue affabilitas: et Eutropelia. Alię quęcumq̄ sunt ad has reduci habent. ut patebit in processu. Di. Cur inter intellectuales habitus prudentiam enumeratā etiā moralib⁹ preponis? Mag. Prudentia fm̄ essentiā intellectualis habitus est: fm̄ materiam vero moralis. Preponit aut ceteris: quasi mater. iuxta. c. presentib⁹. i. q. 5 ubi dicit: Discretio. i. prudentia mater est virtutū. Ad hanc etiā tres in ordine sequentes (que sunt iusticia/fortitudo et temperantia) omnes alię reduci habent. Hinc iste quattuor principales et cardinales dicunt: q̄ sicut in cardine ianua vertit/clauiditur et aperitur: sic in his virtutibus cor humanū vertitur fm̄ rationē ut vitijs claudat: et bonis actibus aperiat. Di. Morales igit tractatum q̄tocius aggrediamur: et cor nostrum his cardinalib⁹ im-

Prudentia
militaris
Aug. 23. q. 1.
noti
Vegetius

Augustinus

Bernardus

Ambrosius

Pericles

Hieronymus

Vegetius

Virtutes morales

Cardinales
virtutes

Quidius de
ponto

mittamus. Mag. Omnis virtus moralis est vel circa actum interiore dirigendum/ut prudentia: vel circa actum exteriorē ad alterū/ut iusticia: vel circa passiones supra enumeratas/ut ceterae omnes. sic patet illud Quidij. Tenet in ardua virtus. Dis. Num et mortalium rationes singillatim persequi intendis? Mag. Etiam. Dis. Primum igitur de prudentia differas.

De prudentie contrariis: que sunt imprudentia: Astutia: Dolus: Fraus: Precipitatio et similia. Capitulum vicesimum secundum. Magister.

Augustinus
Imprudentia
Prudentia
carnis.

Astutia.
Dolus
Fraus

Sollicitudo
nimia
Inconstantia
Precipitatio

Inconsideratio

Prudētie definitionē/divisionem et partium declarationem paulo antehac digessimus: nec superest nisi ut de vitiis oppositis pauca addamus. Nam ut Augustinus ait: mens regnum virtutum adipisci non potest nisi prius excusserit iugum vitiis. Dis. Probe. Ma. Prudentie in communi opposita est imprudentia: qua homo diuerit se a regulis quibus ratio prudentie rectificat. Prudentia insuper carnis: astutia: dolus: et fraus: nimia sollicitudo. inconstantia/et negligentia/precipitatio/et inconsideratio prudentie aduersa sunt. Prudentia enim finem bonum preponit: prudentia carnis malum. ut prudens latro/atrocinium. et crapulosus carnis curam tantum intendit. Prudentia ad finem bonum vias bonas inuenit: astutia malas et apparentes excogitat. Prudentia vias bonas inuentas finis preconcepto verbo et facto applicat: dolus vias malas excogitatas verbo quidem/fraus autem facto finis malo easdem vias adiungit. sic quod astutia excogitat: dolus et fraus exequitur. Maxime autem in acquisitione temporalium: circa que etiam fieri habet nimia sollicitudo. Prudentia constanter et diligenter consiliata et iudicata in precipiendo exequitur: per inconstantiam vero et negligentiam hec eadem omittunt. Prudentia per eubuliam recte et ordinate consiliata: contrario per precipitationem ex impetu voluntatis et passionis ordinatum consilium negligit. Prudentia per synesim et gnomin de consiliatis vera iudicat: contrario per inconsiderationem non intelligendo ea ex quibus rectitudo iudicij pendet male iudicat. Que autem alijs partibus prudentie contrariantur/uno nomine imprudentia nominantur. Hec sunt que de vitiis prudentie oppositis scire opere precium est. Hanc iusticiam percurramus.

De iusticie definitionibus et contrariis vitiis. Capitulum. XXIII. Discipulus

Iusticia quid est? Mag. Iusticie acceptiones due sunt. Prima: ut per legem imperium ordinat actus omnium virtutum ad bonum commune/et iusticia legalis dici solet: per eam namque homo concordat legi ordinanti actus omnium virtutum in bonum commune. sicut charitas ordinat omnia in bonum diuinum. et iur. pa. i. ff. De hac dicitur quod sit omnis virtus. Secunda acceptio iusticie est. per equalitatem constituitur in his que sunt ad alterum. Hec a iuriscōsulto sic definit. Iusticia est constans et perpetua voluntas ius suum unicuique tribuens. Iusticia voluntas est/id est voluntatis habitus siue qualitas. constans et perpetua: nam operans per virtutem operatur immobiliter quantum ad propositum Unde ut quis iustus sit/opportet quod habeat propositum perpetuo seruandi iusticiam: et in illo firmiter permanens.

Insti. de iusti.
et iur. pa. i. ff.
eo. l. iusticia.

Iusticia.

De principiis philosophie moralis

neat: ideo addit p[ro]p[ri]as. et sequit[ur]: tribuens unicuique: deo. s. et ho[mo]. ius suu[m]. i. r[ati]o[n]em
iustam ipsi debitam. Accipit enim hic ius n[on] pro habitu q[uod] est ars boni et eq[ui]tatis. ff. de iust. et
sed p[ro] re iusta. Et p[ri]mo: Iusticia est habitus a quo habentes operatiui sunt
iustor[um] s[ecundu]m electione[m] iusti. Ambrosi[us] q[uod] vir scitu[m] i[n] li. off. sic ea[m] definit: Iusticia
est q[uod] unicuique q[uod] suu[m] est tribuit: alienu[m] n[on] vendicat: utilitate[m] p[ro]pria[m] negligit
ut commune[m] eq[ui]tate[m] custodiat. Dis. Ex his accipio materia[m] circa qua[m] iusticia
est/esse operationes et res alteri ab altero debitas. de vitijs aut[em] oppositis
q[uod] ais? Mag[ister]. Iusticia p[ro]p[ri]e n[on] habet extrema[m] malicio[s]a[m]: sed habitum con
trariu[m] qui dicit[ur] iniusticia. Extrema assignant[ur] q[ui]ntum ad act[u]m. ut iniustum fa
cere: et iniustu[m] pati. Hoc p[ro]p[ri]e malum n[on] est nisi in agente. aliud aut[em] fieri po
test n[on] ex habitu iniusticie: sed si n[on] fiat ex intentione/ sed ex negligentia vel
passione. Ex intentione iniustu[m] quis facit: si ius suu[m] unicuique n[on] tribuit: aut
iniuste iudicat: vel q[uod] rectitudine[m] iusticie p[er]mittit. ut in iudicio puer[is] et in
iusto. vel q[uod] n[on] subiectos iudicat. ut in iudicio usurpato. Vel q[uod] in iudicando
certitudine[m] ratio[n]is n[on] habet. ut in iudicio suspicioso et temerario ex indicijs
leuibus/ inuidia aut[em] p[ro]p[ri]a malicia precedente: qui latius deduci possent.
Discipulus. Intelligo. veruntamen nunc magis partium iusticie (si que sint)
explanationem audire affecto.

ff. de iust. et
iure. l. iusticia
philosophus
Ambrosius.

Iniustum fa
cere
Iniustu[m] pati.

De partibus iusticie subiectiuis. q[uod] sunt iusticia comutatiua et iusticia distributiua: in qua vitup[er]at[ur] p[er]sonar[um] acceptio. Ca. XXIII. Ma.

Iusticie p[ar]tes tri[us] sunt: subiectiue. s. integrales/ et pot[en]tiales. Dis. Aristoteles. 5
Subiectiue q[uod] sunt? Ma. Iusticia comutatiua: et iusticia distributiua. Libicoz.
Comutatiua eq[ui]tate[m] in comutatio[n]ib[us] inter duas singulares p[er]sonas ser
uat in p[ro]p[or]tione arithmetica. ut puta tantu[m] sit p[er]ciu[m] q[ui]t[u]m valet res empta r[ati]o[n]e. Iusticia com
Sunt aut[em] comutatio[n]es multiplices: q[uod]da[m] eni[m] sunt volu[n]tarie: q[uod]da[m] inuoluntarie. mutatiua
Volu[n]tarie: ubi ambo[rum] interuenit c[on]sensu[s]/ ut emptio/ venditio/ p[ro]ductio/ locatio
comodatio/ mutuidatio r[ati]o[n]e. In q[ui]b[us] neglecta iusticia comittunt[ur] fraudulencie
multiplices et v[er]sue. q[uod] rectificari d[eb]ent p[er] iusticia[m] restitutionis via. Comutatio[n]es
comutatio[n]es sunt in q[ui]b[us] alter n[on] p[re]sentit: s[ed] ledit[ur] x[rist]o vel facto. Inuoluntarie
iudicio vel extra iudiciu[m]. In iudicio p[er] indic[em]/ accusato[re]m et test[em]. Extra iudi
ciu[m] aut[em] p[er] contumelia[m]: si q[ui]s ea q[uod] sunt p[ro]tra honor[em] alt[er]i[us] in noticiam ipsi[us] et alt[er]o[rum]
deducit. Per detractione[m] q[uod]da[m]: si ista fecerit occulte: ut derogat alt[er]i[us] fame. Contumelia
Per susurratio[n]e[m]: si p[er] hec int[er]dit occulte amicitia[m] separare. Detractio.
Per maledictione[m] si alt[er]i mal[u]m int[er]d[ic]it s[ecundu]m p[re]cat[ur]. Susurratio.
Per derisio[n]e[m]: si p[er] x[rist]a et cachinnos alt[er]i[us] eru
bescere facit. Maledictio
Per subsannatio[n]e[m]: si id[em] facit naso rugato. Derisio.
In facto aut[em] alt[er] ab
p[er]sona x[rist]o p[ro]p[ri]a vel p[re]iuncta: ut puta vxore aut lib[er]is: p[er] homicidiu[m]/ mutilatio
ne[m] x[rist]beratione[m]/ aut incarceratione[m]. Inuoluntarie
Iusticia distributiua que
est? Magister. Per quam bona communia iuste distribuunt[ur]: non t[ame]n equa
litate[m] quantitatis q[uod] est arithmetica/ sed equalitate[m] p[ro]p[or]tionis/ q[uod] est geome
trica custodit. Non enim bona co[m]m[un]ia equalia sunt: nec ciues equales. oportet

Contumelia
Detractio.
Susurratio.
Maledictio
Derisio.
Subsannatio
Iusticia distri
butiua

Personarum
acceptio

ergo distribuentē merita et conditiones vniuscuiusq; accipientis attendere: & respectu illorū bona illis diuidere: aliter strenue bellantibus aliter formidosis/aliter magistratibus/aliter plebeis. Veruntamen p̄maxime cauēda est in talibus personarū acceptio: que sit cū aliquid alteri datur p̄pter aliquid quod non est causa nec facit ad causam/ p̄pter quam accipiens tali dono dignus sit. vt in collatione beneficiorū: si p̄ sanguineo minus idoneo p̄ferant. In exhibitione reuerētie: si diuites p̄pter diuitias solum honorent. In executione iudiciorū: si paup̄ sup̄primat/ et potentior eidem contra equitatē p̄ponat.

De partibus integralibus iusticie q̄ sunt facere bonū et declinare a malo. Et insup de partibus potentialibus eiusdē. Ca. XXV. Dis.

Partes inte-
grales iusticie

Nemissorū ordo nunc expostulat vt p̄tes integrales iusticie videamus. Mag. Partes integrales iusticie sunt: facere bonū/ et declinare a malo. et alio nomine dicūt innocentia. Iusticia nēpe equalitatem p̄stituit in his que sunt ad alterū: et hoc faciendo bonū. s. alteri debētum. Et p̄stituta equalitatem seruat: declinādo a malo alteri nociuo. Prīmū vitatur per omissionē boni debiti: secundum per transgressionē mandati p̄hibentis malum alteri inferre. Dis. Manifesta sunt hec: transeamus ad alia.

Partes potē-
tiales iusticie

Mag. Que restant virtutes sunt annexę iusticie: que ipsius dicuntur partes potēciales. vt sunt religio/ pietas/ obseruantia/ obedientia/ vindicta/ penitentia/ gratitudo/ veritas/ fidelitas/ liberalitas/ amicitia siue affabilitas/ epikēia: et si que alie sunt que ad dictas reduci possunt. Dis. Num et de his pauca saltem in mediū ferre dignaberis? Mag. Jam dicta explānare altioris discipline est: theologie sc̄z: at vero quia pauca petis/ tibi morē geram: et harū de criptiōes cum enumeratione partū pandam p̄missio or̄dine retento. Dis. Prīmū itaq; de religione tractandum venit.

De religione et vitijs oppositis q̄ sunt sup̄stitione: tentare deū: periurium: sacrilegiū: et simonia. Capitulum. XXVI. Magister.

Tullius in ve.
arte. li. 2.
Religio.

Religione pertinere ad iusticiā definitio indicat. Nam eā definiendo ait Tullius: Religio virtus est que sup̄ori cuidam nature quam diuinā vocāt curam acrimoniāq; vel cultum affert. Per curam/ actū interiorē religionis innuit: q̄ est deuotio/ et oratio. Per ceremoniā/ insinu: at actū ipsius exteriorē. qui est adoratio. Religio em̄ cultus dei est q̄ gr̄ce latria/ eusebia vel theosebia dicit. vt ait Aug. lib. 10. de ci. dei. c. 1. et cōstitit in cognitione/ dilectione/ et debita subiectione dei. hoc est quod in Enchiridion dicit: fide/ spe/ et charitate colimus. et hoc (vt testat Guilhelmus) fit cor de per deuotionē et orationē mentalem: ore/ per orationē vocalem: corpore per adorationē. i. genuflectionē/ p̄strationē vel inclinationē: op̄. re per oblationē/ p̄micias/ decimas/ sacrificia/ et sacramenta r̄. Dis. Opposita religionis que sunt? Magi. Superstitio et irreligiositas: illa q̄dem per excessum/ hec vero per defectū. Superstitio nempe cultum dei vel creature exhibet. / vel deo: modo tñ indebito et p̄hibito: vt puta per ceremonias legis mosaice. De speciebus superstitions circa finē lib. 7. nonnulla deducta sunt.

Augustinus

Guilhelmus.

De principiis philosophie moralis

Discipulus. Memini. Sed irreligiositas quid dicitur? Magister. Quicquid Irreligiositas ad contemptum vel irreuerentiam dei et rerum sacrarum fieri potest. Dei qui dem per tentationem et peritium; nam qui deum per verba aut facta tentat de ipsius scientia voluntate et potestate dubitat. Itaque deficit quia deum vera fide non colit. Similiter qui in peritio dei testem falsitatis aduocat de ipsius sapientia et iusticia hesitat. Rerum autem sacrarum irreuerentia fit per sacrilegium et symoniam. Sacrilegium quidem est: si violentiam in personam sacram locum sacrum/vasa sacra/aut res ad sustentationem sacrarum personarum ordinatas committitur. Symonia autem est studiosa voluntas emendi et vendendi aliquid spirituale/aut spirituali annexum. et fit a manu: ut dando pecuniam pro obtinendo beneficio: ab obsequia: ut dando beneficium spirituale pro seruitio corporali. a lingua: ut conferendo ecclesiam indigno ad preces alicuius.

Sacrilegium

Simoniam a manu ab obsequio a lingua

De pietate obseruantia: que et dulcia: de obedientia et gratitudine virtutibus religioni coniunctis: in eo quod cultum debitum parentibus: superioribus et benefactoribus exhiberi volunt. Capitulum XXVII Bisci.

Pietas autem quid est? Magister. Est (ut inquit Tullius) per quam sanguine iunctis/patrieque beniuolis officium et diligens tribuitur cultus: et hoc quidem propter esse et gubernari: quod a parentibus et a patria participamus. Quia vero deus summus parens est et gubernator: nonnunquam pietas pro dei cultu accipi solet. ut patet per Augustinum lib. 10. de ciuitate dei. c. 1. Et quia consanguinei ab eodem parente processere: teste philosopho libro 8. Ethicorum. ideo nomine consanguineorum parentes et nomine parentum. etiam consanguinei intelliguntur: nomine quoque patrie conciuēs continentur. Discipulus. Parentes esse colendos quartum preceptum decalogi indicat. ubi ideo fortasse longeuitas vite promittitur: quia illis cultus exhibetur a quibus nobis vita comunicatur. Magister. Probe. Consistit autem parentum cultus in reuerentia/obedientia et necessitatis cura. Discipulus. Extrema pietatis que sunt? Magister. Que a medio recedunt per excessum quidem/si parentes deo in dilectione preponimus. per defectum vero: si intuitu dei parentes etiam in necessitate constitutos relinquinus: intrando scilicet religionem. nam hoc non expedit secundum Thomam. Si autem parentes in necessitate non sunt/licitum est et pietas. teste diuo Hieronymo. in epistola ad Eliodorum: Per calcatum inquit perge patrem: per calcatam perge matrem: ad vexilla crucis euola. summum pietatis genus est in hac re fuisse crudelem. Amplius autem cum persone in dignitate constitute gubernationis et discipline nostre curam gerant: patres non inepte dicuntur. Ideoque et ipsis cultus quidam exhibendus est: quem virtutes obseruantia et obedientia continent. Est enim secundum Guilhelmu parisiensem. Obedientia obtemperantia secundum regulam sacre scripture maioribus quibuscumque debita. Obseruantia autem (ut Tullius ait) est per quam homines aliqua dignitate precellentes cultu et honore designant. Hic cultus Dulcia dici potest: dulcis enim dicitur seruitus per quam exhibetur

Pietas
Tullius

Augustinus
Aristoteles.

Religionis
ingressus.
Tho. secunda
cunde. q. 101.
ar. 4.
Hieronymus.

Obedientia
Obseruancia
Guilhelmus
Tullius
Dulcia

Honor. honor superioribus. Honor autē ut ait Aristo. 2. Ethicorū: Est exhibitio reuerentie in signū virtutis: virtutis quidē in honorato: vel in eo cuius vices gerit existentis. Hinc et prelati virtuosī honorari possunt: imo ad hoc princeps
1. Petri. 2. apostolorū Petrus admonet dicens: Subditi estote. et sequitur: nō tū bonis et modestis sed etiam discoloris. Ex precedentibus facile est et illis virtutibus contraria assignare. Discipulus. Facillimū. Magister. Sicut autē parētibus per pietatem superioribus per obseruantia et obedientia quē debemus honorem reddimus: sic benefactoribus per gratitudinē vices rependimus. Est
Tullius em gratitudo em Tullii qua amicitiarū et officiorū alterius memoria et remunerandi voluntas cōtinet. Notanter autē de memoria mentionē facit: nam ut
Seneca. ait Seneca libro. 3. de beneficijs: Ingratus est qui beneficium se accepisse negat qd accepit. Ingratus est qui dissimulat. Ingratus est qui non reddit. Ingratissimus omnium qui est oblitus. Voluntas autē in definitione data ponitur: nam idem ait: Gratitude est minus grata si sit coacta. Est autē in reddendo beneficij summope cauendū ne minus reddatur: aut plus debito differatur: nam in his extremis est gratitudinis per excessum. Sicut in non reddendo alterum extremum est (ingratitude scilicet) per defectum. Plura de gratitudine et eius contrarijs induci possunt: que epitomatis breuitas excludit. Verū tamen id adiiciendū vtilissimum est: ut deo in omnibus et semper grati simus. ab eo em quicquid habemus accepimus: teste Aplo. 1. ad Corinth. 4. Quid habes qd non accepisti? quasi diceret: nihil. In omnibus igitur gratias agite/ alio loco docuit. Discipulus. Hunc vindicationem exponas.

De vindicta: crudelitate et negligentia virtutis oppositis. De penitentia et episcopia.
Capitulum XXXVIII Discipulus!

Tullius **Vindicta.** **U**indicatio (auctore Tullio) est per quā vis seu iniuria et omne qd obscurum est. i. iniuriosum defendendo et vltiscendo propulsatur. Necessaria est hec virtus in potestate constitutis: verū tamen ope reprecium est ut intentio vindicantis ferat principaliter ad bonum per vindictam procurandū: videlicet vel ad emendationē peccantis: vel salutē/ ad cognitionē eius/ et quietē aliorum: iusticie conseruationē et dei honorem. Nam ut ait Aplos. Minister dei est quicūq; vindex est in iram ei qui malum facit: et hoc accepta a deo potestate: et iam dicta intentione: quoniam qui in alia intentione vindicat: non vindictam que virtus est/ sed alterum eius extremū/ qd sentit siue crudelitas dicitur exercet. qua nemo magis gaudet q̄ semina: in
Juuenalis quicquid Juuenalis. Sic qui negligens est corrigendo subditos: alterū eius extremum amplectitur/ qd negligentia dici potest. Qui autem propria auctoritate
Negligentia. vindicare presumit: sibi usurpat qd dei est. Sit em dñs: Mibi vindictam: siue
Deut. 32. mea est ultio: et ego retribuam eis in tempore. Huic virtuti altera coheret: Penitentia quā penitentia dicimus: non eam que sacramentū est/ sed que virtus moralis
Aug. de pe. est. Sicut em vindictio mala in alijs punit: sic penitentia in seipso malefacta
dist. 3. para. corrigit. Est em ut ait Augustinus quedā irascentis vindicta puniens in se qd penitentia. dolet commississe. Euenire solet autem sepius ut in vltiscendis et vindicandis iniurijs/ de quibus prudens consiliari habet/ leges expresse non sint: propter casus speciales de nouo emergentes. Necessaria est igitur virtus prudentie et

De principijs philosophie moralis

ea bulus/modi dirigens. *Disci.* Et hanc gnomin/cum de prudentia ageretur nominasti. *Magister.* Tenacis es memorie: si etiam meministi virtutē quamdam iudiciū gnomin exquentem ibidem expressam. *Disci.* Memini. Hanc epiketa est nomen eius. *Magister.* Probe. *Disci.* Hincne latius de hac disferere contendis? *Magister.* Non est necessariū: nisi fortasse eius descriptio permissa sit. Est enī epiketa habitus directius legis/ubi lex deficit ppter aliquē casum particularē. Nōnunq̄ etiam verba legis p̄termittit/si inconueniens sequeret: et attendit ad intentionē legislatoris: que semp est ad vtilitatē reipublice. Ideoq; argui nō potest per regulā iuris que dicit: Certū est q̄ la cōmittit in legem qui verba legis amplectens contra legis nititur voluntatē. *Disci.* Sed dic queso vnde hoc nomen habet? *Magi.* Ab epi qd̄ est supra *ἑπικουρῆς* iusticia. *Discipulus.* Ad alia stilum verte.

Epikela.
l. nō. dubi. C.
de leg. de regu
lis iur. li. 6.

De veritate: mendacio: iactantia: ironia:
simulatione ⁊ hypocrisi vitijꝝ veritati opposi-
tis. Capitulum XXIX Magister.

Que sequitur inter virtutes iusticie coniunctas veritas dicitur: vna de virtutibus moralib⁹. Disci. Huius definitionē afferas. Ma. Veritas vt Tullius ait: Est per quā imutata que sunt/aut ante fuerāt/aut futura sūt dicunt. In actib⁹ quippe humanis quibus homines xbo factoq^{ue} comunicāt mediū tenere laudabile est. Qui ergo nec verbo nec facto maiora vel minora de seipso dicit aut recognoscit q̄ sint/ verax dicit a. Veritate virtute tam definita. Sub hac simplicitas vt excludit duplicitatē cordis r. volū. sif. r. fidelitas que cōsistit in reddēdo. pmissa continent. Verūtamen vt ait Iulio: In malis pmissis fidem rescindere licet. Rectē veritas est in dictis de seipso/ sed etiā de alijs: vt data innuit definitio q̄ cōis est. Disci. Extrema autē q̄ sūt? Ma. Factātia r. Fronia siue irritio. Hic tactator r. irritio vel iron dīcunt/ quī dictis laborat vitijs: Tactator maiora de se verbis r. factis fingit q̄ sint in eo/ aut pter gloriā/ auctoritātē/ aut quia talis est. de quo Horatius in epistolis videtur dicere cum ait: plenius equo Laudat venales qui vult ex- trudere merces. Hauita de ventis: de tauris narrat arator. Enumerat miles vulnera: pastor oues. Fron vilia r. minora de se dicit q̄ in eo existant. vilia nē- pe/ que in se non cognoscit de se dicit: r. maiora que in persona sua scit de seipso negat. Iron est igitur iron quī vilia de se dicit que in se cognoscit: aut maiora obtriciens non tamen negans minora/ que etiā in se scit dicit. Quia verō dī- ctum est veritatem etiā ad extranea pertinere: sūm hoc aliud oppositum cō- muniū tam dicta includens eidem assignatur. Discipulus. Quod? Magi- ster. Mendaciū: qd quidem triplex esse distinguitur: videlicet locosum/ qd fit gratia ludi r. risus. Officiosum: qd fit utilitatis causa. Et pnciosum: quod fit animo fallendi alterum vt ei noceat. sub his continentur octo species ab Au- gustino libro contra mendacium enumerate. Simulatio quoq^{ue} mendacium est in exteriorum signis factorum consistens: sūm Thomam. Sub hac etiā hy- pocrīsis continetur: quia simulatio quedam est qua quis fingit se personam al- terius vt peccator fingit se personam iusti: Est tamen quedā simulatio que in- terdum est vtilis: vt ait sanctus Hieronymus vt q̄ christus se longius ire sin- git discipulis euntibus in Emaus.

Veritas
Tullius

Simplicitas
Fidelitas
Fiducius. 22.
q. 4. c
Factator

From

Mendacium
triplex
Aug. 22. q. 4.
c. primum
Similitudo
Hypocrisis
32. q. 7. c. vtilē
Hieronymus
Ruce. 24.

De amicitia siue affabilitate discoloria et
adulatione. De amicitia et generibus ac pro-
prietatibus eiusdem. Ca. XXX Magi.

Amicitia

Abitus autem quo se aliquis delectabile alijs verbis factisve exhibet/in his que seriose sunt: amicitia vel magis propile affabilitas dicitur. Hinc amicus siue affabilis: qui cunctos grate alloquit: ut eos delectet et neminem contristet: scit enim conformare se moribus diuersorum. Discipulus. Extrema huius que sunt? Magister. Placiditas et discoloria. Nam qui affando abundat tñ vt delectet/placidus est. Sit autem hoc causa lueri faciat/blanditor siue adulator dici solet: qui vt diuus Gregorius super Ezechielē scribit/scorpio est: qui palpiando incedit/sed cauda ferit. Hinc in Esaiā sanctus Hieronymus dicit: Adulatores sunt hostes et scintille diaboli. Et super Psal. Plus inquit nocet lingua adulatoris q̄ gladius persecutionis. Nam vt sanctus Augustinus testatur: adulantiū lingue ligant hostes in peccatis. Sapienter igitur Aristoteles in rhetorica dicit: Adulationem recipere et adulari detestabile est. Et in Ethicis. Amatores adulationis iniusti sunt. Qui autem affando deficit/neminem verbis aut facto delectat: quinimo eos cum quibus conuersatur/contristari non veretur: litigiosus siue discolorus recte nominatur: nec homo dici meretur. Est enim homo naturaliter animal socialis: societas autem siue affabilitate conuersari nequit. Disci. Quia ratio ne illos virtuosos asseris qui affando hominibus placent: cum scriptura huiusmodi reprehēdat: ait enim regius ppheta in psal. 52. Deus dissipauit ossa eorum qui hominibus placent. Et Sapientia: Ante sermonē non laudes vitā. Et rursus: Ante mortē non laudes hominē. Magister. Scriptura immoderaram affabilitatē respuit: ex qua aliquid mali sequi potest: moderatā x̄o cōmendat alio loco dicens: Congregationi pauperū affabile te facito. Disci. Quia de re hanc virtutē magis pp̄le affabilitatē q̄ amicitia nominatā asseruisti? Magister. Quia pp̄le factus aut verbis exterioribus ostenditur: si etiam affectu veri amoris mens non afficiatur: et ad omnes notos et ignotos exercetur. Amor autē qui in affectu est/pp̄le amicitia dicitur. et hec a p̄ho libro 8. et 9. Ethicorū describit. Discipulus. Quō? Magister. Amicitia est beniuolētia mutua non latens/ratione boni. In hac definitione beniuolētia genus est: mutua pro differētia additur: quia debet esse redamatio amati: qui etiam se ab alio amari sciri debet: ideo adiungitur/non latens: sed patens et manifesta: non verbo aut lingua tñ: sed opere et veritate: vt Ioannes ad moner dicens: Non diligamus verbo aut lingua: sed ope et veritate: nam qui alio ter amat/amicus solo nomine est: inquit Sapientia. Per ultimam clausulam definitionis qua dicitur/ratione boni/finis et causa amicitie ponuntur: que sunt bonum vel utile vel delectabile vel honestum: et fm̄ hec tria bona tria amicitie genera distinguuntur. Pr̄ma duo genera sicut cito oriuntur/sic cito facileq̄ dissolunt cessante scz bono delectabili vel utili: vnde Sapientia ait: Si largior ei fueris/assumet te: et si non habueris/relinquet te. Et libro 1. triūm dicit Quidius: Donec eris felix multos numerabis amicos. Tempora si fuerint nobilia/solus eris. Ideo et Cicero libro de finibus bonorum et malorum ait: Melius igitur ames oportet/nō mea: si veri amici facturi sumus.

Gregorius

Placidus

Adulator

Discolorus

Augustinus

Aristoteles

Eccl. 28. et. 11

Eccl. 4.

P̄ho.

Amicitia

1. Joh. 3.

Eccl. 37.

Eccl. 13.

De principiis philosophie moralis

Amicitia eo q̄ est ppter bonū honestū (q̄d est virtus) vt oriat longiore indiget experientia / et difficilius soluit. Tullio naq̄ attestate li. de natura deorū: Nihil est virtute amabilius: nihil q̄d magis alliciat ad diligendū. cum ppter veritatem et probitatem etiam quos nunq̄ vidimus diligamus. An et idē ait li. offi.

Donatus Omnium societatum nulla pstantior / nulla firmitior q̄ cū viri boni / moribus siles sunt familiaritate cōiuncti. Hinc et in sermonib⁹ Hora. ait: Tibi me virt⁹ tua fecit amicū. **Disce.** Qualiter autē soluit amicitia? Magi. Si alter in vitium incorrigibile ceciderit / aut ultra aliū in virtute multū pfererit / aut in sublimiori officio in statu cōstitutus fuerit: aut longius diutiusq̄ se sine spe reuer-

Tullius tēdi absentauerit. Propius em amicitie act⁹ est / cōtuerere delectabilis et vna nimitis: q̄ amicorū idē velle / idē nolle est. inquit **Cicero.** Et rursus amicitia definitur ait: Amicitia est rerū humanarū et diuinarū cum benivolētia et charitate p̄sentio. Amicorū insup omnia debent esse cōmunia. 12. q. 1. dilectissimus. Amor etiā verus amantē in amatū trāffert. Ideo verus amicus est alter ipse.

Cicero

Amicitia

Aristoteles

Seneca

Aristophanes

nes.

1. Job. 4. d

1. Cor. 6. d

Plato

Eccl. 6.

Aristoteles

Eccl. 4.

Quintilian⁹.

Tullius

vnde **Seneca:** Et aliquē amicū existi-
mas cui nō tantū vis quā tibi / ves-
hemēter erras. Et **Aristophanes** di-
cebat hāc esse amicorū cōditionē / vt
vnus esse vellet alter: vel in altero. Al-
ludēs huic **Joānes ap̄ls** ait: Qui ma-
net in charitate / in deo manet et deus
in eo. Et q̄d **Paulus** dicit: Qui adhe-
ret deo / vnus spūs est. In omnib⁹ q̄
(vt ait **Plato**) similitudo est amica. In
casibus autē assignatis similitudo deficit
et cetera q̄ iam dicta sunt esse desinūt.
Disce. Res p̄ciosa est vera amicitia.
Magi. Etiā fili. Nam vt ait **Sapiēs**
Amico fideli nulla est cōparatio. Ad
solum autē amicitia res p̄ciosa est: sed
vite humane necessaria. vt habet **Ari-
sto. 8. ethicorū.** Et **Sapiēs** testat⁹ di-
cens. Ne soli: qm̄ si ceciderit nō habet
subleuantē. Subleuat autē amicus di-
ues pauperē in necessarijs subuienten-
do: et pauper diuitē p̄tegēdo: iuuenis
senem fouēdo et consolādo: senex autē
iuuenē a via mala reuocādo. Ad ni-
mirū cōsiderans **Quintilianus** decla-
rationū li. 5. dixit: Non reperio quid
in rebus humanis excogitauerit na-
tura pstantius amicitia. Et **Tullius**
libro de amicitia: Omnibus inquit re-
bus humanis amicitia preponēda est.
Nihil em̄ est tam nature aptum tanq̄
conueniēs ad res secundas vel aduer-
sas q̄ amicitia. Illas ac plerasq̄ ali-
as amicitie proprietates antiquitus

2. iij

Typus ami-
citiæ

apud Romanos pictura amicitie demonstrabat. Discipulus. Cuiusmodi? Magister. Depingebat iuuenis forma / visco aperta capite: que erat tunica ru-
di induta: in cuius simbria scriptum erat: mors et vita: in fronte / estas et hyems
habebatq; latus apertum vsq; ad cor: et brachium inclinatum / digito cor ostendēse
ibi scriptum erat longe et ppe. Disci. Ediffere queso singulorum significationē.

Magister. Forma iuuenilis indicat: amicitia semper recentē: nullaq; tēporis
diuturnitate tepescētē. Rudū caput: vt caput omnibus pateat / et amicus nullo
vnq; tpe amicum suū publice confiteri erubeat. Rude autē indumentū osten-
dit vt amicus nulla ardua / extremāq; inopiam pro amico subire nō recuset.
Alta et mors in vestimēto scribunt: nam qui vere diligit / vsq; ad mortē amat.
Estas et hyems: quia et in prosperis et in aduersis eque amicitia seruat. Latus
apertum habet vsq; ad cor: quia nihil amico celat. Brachium inclinatum / et digito
cor ostendit: vt opus cordi / et cor verbis cor respondeat. Longe et ppe scriptum
est: quia vera amicitia nullo tempore aboletur: nullaue locorum intercapedine
amicū separat. Disci. Beatus cui p omne vitæ di spaciū talismodi amicus
aderit. Magister. E regione vero miser solus ab omni fidei societate alie-

Valerius

Seneca.

nus: nam vt ait Valerius maximus libro. 4. Deserta est vita hominis nulli?
amicitiæ cincta p̄sidio. et Seneca ad Lucillum: Nullius boni sine socio locū
da est possessio. Disci. Manifesta sunt hec: ad reliqua pperemus. Magi.
Affabilitati vicina est eutropelia: mediū in locosis verbis vel factis consti-
tuens: magis tamen pprie temperatiē coheret: ideo tractatū illius in eū locū
vbi de temperantia agitur reseruemus. Disci. Optime. Runcigitur libera-
litas inter virtutes iusticie vicinas cōnumeratā et differas.

De liberate: auaricia et prodigalitate vitij oppositis: insup de misericordia et eius extre- mis. Capitulum XXXI Magister

Liberalitas
Pecunia

Liberalitas affectum animi ad pecunias moderatur. Pecunias au-
tem vt ait Philus. 4. Ethicorum: Omnia dicimus quorum dignitas
numismate mensuratur: vt sunt omnia que possidet hō in diuitijs. Dis-

1. q. 4. p totū.

Augustinus

citur autem pecunia a pecore. antiqui eū habebant in pecoribus qd habebāt
inquit Augustinus libro de doctrina christiana et canon. Qui ergo pecunias
dat quibus oportet / quando / vbi rē. delectabiliter: nec in dando tristatur: li-

Act. 20. g

beralis dicitur: tali modo etiā pecunias a suis possessionibus recipit / vt alijs
dare habeat: dat tamen libentius q recipiat: quia dare est difficilius et virtuo-

Quidius li.

sine titu.

sus q recipere: vt patet testimonio christi dicētis: Beatus est dare q recipere.
et Quidius. Crede mihi res est ingeniosa dare. Apostolus autem dicit
Milearem datorem diligit deus. Discipulus. Extrema huius que sunt. Ma-

Tullius

2. Top. 9. b

Auaricia

triplex.

gister. Auaricia et prodigalitas. Auaricia nempe vt Tullius ait: Est inordin-
natus amor habendi. Consistit autem in tribus in appetendo: acquirendo: et

Tullius

retinēdo. Prima prohibetur Exo. xx. Non concupisces rem proximi tui. Se-
cunda fit furto / vsura / rapina / ludo illicito / fraude / periurio / mendacio / et con-

similibus a scripturis non modo diuinis / sed et legibus imperialibus prohibi-
tis. Nam vt inquit Tullius. 2. officio nullum vitium deterius est auaricia
presertim in principibus et reipublicam gubernantibus. Tertia que aper-

De principiis philosophie moralis

eius liberalitati opponit tenacitas dici solet: et ut huius vitij inhumanitate do-
 ctiores sancti ostendant avariciam omnium malorum radicem appellat: ut patet per
 Aug. de civ. li. 1. c. 10. Idem sentit beat. Gregorius. 47. dist. bonorum auctor. 39.
 dist. Nec ergo. de pe. dist. 2. q. 1. Epistola ad Timotheum. 6. sola hec crescit in senibus / ut
 eius declinationibus: nec huius cremati est finis aut numerus. Iuvenalis. Crescit
 amor numeri quantum pecunia crescit. Et Qui. Creverunt et opes et opum furiosa
 libido. Et cum possideant plurima / plura petunt. Sic quibus intumuit suffusa ven-
 ter et vnda / Quo plus sunt pote plus situnt aque. Et Sapiens Eccl. 5. Qua-
 rus non impletur pecunia: et qui amat divitias / fructum non capiet ex eis. Idem Hora-
 tius divitiis impoperat dicens: Quid iuvat immensum te argenti pondus et sermo.
 auri / Furtim de fossa timidum deponere terra? Et rursus Sapiens: Luncti Eccl. 10.
 dies eius (et divitias) pleni sunt laboribus et erumnis: nec per noctem mente
 quiescit. Et alibi: Quaro nihil est scelestius: et nihil est iniquius quam amare pe-
 cuniam. Ratione Seneca in epistolis ponit dicens: In nullum avarus bonus est: Seneca
 in se pessimus. Et in puerbis dicit: Avarus nisi cum mori nihil recte facit.
 Ob id ait Vergilius. Quid non mortalia pectora cogis Auri sacra fames? Et Vergilius
 Lucanus li. 3. Ferrum mortemque timere Auri nescit amor. Semp enim (ut inquit
 Horatius in epistola) avarus eget. Ipse namque tam deest quod habet quam quod non habet
 ait Quintilianus. et Boetius li. 3. sol. p. 1. Avaricie nihil satis est. Hinc Quintilianus
 Propertius avaro dicit: Infans medio flumine queris aquam. Ob hoc de mori Boetius
 Seneca ait: Que est maxima egestas? Avaricia. Et ut testatur Seneca Propertius.
 ad Lucil. Cum cetera vitia cum senescere homine senescant: sola avaricia iuven-
 nescit. Et ut ait Asculanus: Semp virides frondes servat. Disci. Sufficiens Asculanus.
 ter ad plens pestifere tenacitatis aculeos ostendit: ad aliud liberalitatis ex-
 tremum queso sermonem verras. Magister. Secundum liberalitatis extremum
 prodigalitas est: in hoc a virtutis medio recedens: quia dat etiam ubi / cui / et
 quando non oportet. Multis igitur (ut inquit Aristoteles) prodigius prodest et
 facile satiatur. cum enim omnia effuderit / cessabit: sed hoc vitiosum esse sanctus
 Ambrosius libro off. insinuat. Insuper qualiter liberalitas servatis debitis
 circumstantiis per medium secure progrediat / copiose demonstrat. Disci. Ita
 me in ca. non satia. dist. 86. legisse meminisse: sed (ni fallar) liberalitatem non
 nunquam misericordiam vocat. Magister. Haud falleris. Misericordia enim
 et si sit effectus charitatis / in actu tamen exteriori similitudinem habet cum
 liberalitate. Hinc quantum ad actum qui est dare / opponitur obduratio: quan-
 tum ad actum qui est misereri / contrariatur invidia. Misericordie longior tra-
 ctatus theologie reservandus est.

De magnificentia: banauisia: et parvificen-
 tiavitijs oppositis. Et quomodo magnificentia etiam
 reperit in pauperibus. Ca. XXXII. Magi.

Liberalitati per additionem magnificentia proxima est. Liberalitas namque communem usum pecunie respicit: magnificentia magnum
 sumptum ipsius attendit. Magnificus equidem prompte / delectabiliter
 ubi / et quando oportet magnos sumptus facit: attenta sumptuum et operis cir-
 2 116

ea qđ expendendi sunt pportione iuxta dñi vocem: Quis ex vobis volens turrem edificare/nō pilus sedens computat sumptus qui necessarij sunt si habeat ad perficiendū? Unde principaliter hec virtus locum habet respectu rerum cōmūnium et diuinarum: vtpote circa edificationes templorū/ecclesiarum et hospitatorū. nec vt ait pñus. 4. Ethicorū: Magnificus sumptuosus est circa seipsum: nisi in his que sine solēitate licite fieri non possunt: vtpote in nuptijs/intronisationibus et similibus. Discipulus. Regia videtur hec virtus: et paucis accomodatus actus eius. Magister. Sane dicis: Diuitib⁹ eū et potentibus (ait Ambrosius) supabundantia datur a deo: vt meritū bone dispensationis acquirant. Quātu xō ad habitū et interiozem actum/ qui est electio interioz: hec virtus etiam pauperibus inesse reperitur. Unde et dñs mulierem pauperulam que in gazophylatiū misit duo era minuta: plus obtulisse qđ diuites cōmendauit. Et illud Tullius innuere visus est: cū ait: Magnificētia est rerum magnarum et excelsarum cum animi quadam ampla et splēdida propositione cogitatio atq; administratio. vt cogitatio referatur ad actum interiozem: et administratio ad exteriorē. Discipulus. Externa huius que sunt? Magister. Vanasias (quam nos consumptionem dicere possumus) et paruiscentia. Vanasias eū multa consumit inutiliter vbi et quando non oportet: ad instar fornicis omnia consumētis: vnde nomen traxit. Paruiscentia vero estimat se semper plus fecisse qđ oportet. Unde interdum propter paruum qđ exponere non vult/operis magni dignitatem totā perdit aut dimittit. Nec te lateat magnificētiā inter eas que fortitudinis annumerant cōnumerari: quia etiam tendit in aliqđ arduum sicut fortitudo.

De fortitudine et qualiter etiam in beatis martyribus fuerit. De timiditate et audacia vitij oppositis: insuper de virtutibus fortitudinis annexis. Ca. XXXIII Bisci.

Iam igitur fortitudinis tractatum aggrediamur. Magister. Fortitudo virtus est moralis et cardinalis: nō fortitudo corporis sed animi. Illam eū et bestias habere cernimus: et homines bestiales in quibus virtutis non est locus. Hanc autē homines tñ qui animi passiones: audaciam scz et timorem circa picula moderātur. Est enim fortitudo vt inqđ Philosophus/ medietas circa timores et audacias. Fortis equidem intrepidus et delectabiliter terribilia imminētia aggreditur: vel illata sustinet/ propter bonum rationis. Maxime autem in bello: vbi bonum cōmune et salus rei publice tuetur et maximum terribilium quod est mors expectatur. Hanc virtutem quanti fecerūt et excoluerūt veteriores/ ferme omnes historie clāmant. Hac permixtissime clāuere milites christi/ sed sancti martyres: qui vt ait apostolus ad Hebr. 11. In testimonium fidei fortes facti sunt in bello: obdurauerunt ora leonum: extinxerunt impetum ignis: effugarunt aciem gladij: castra verterūt exterorum. alij dissentī sunt/ non suscipientes redemptionem. alij vero ludibria et verbera experti: insuper et vincula et carceres: lapidati sunt/ secti sunt/ tentati sunt: in occasione gladij mortui sunt. Nec tamen omnes martyres censentur qui talia patiuntur: sed qui ex charitate et causa fidei talia subierunt.

Luce. 14.

Aristoteles

Ambrosius.

Luce. 19.

Tullius in
rhetorica.

Banasus

Paraiscentia

Fortitudo.

Philos.

Philos. 3. et. 5.

Ethicorum

Ad Hebr. 11.

Martyres

fortes.

De principiis philosophie moralis

Dis. Extrema fortitudinis que sunt? **Mag.** Timiditas et audacia. **Dis.** Timiditas
 Timiditas quid est? **Mag.** Est passio appetitus succubentis circa terribile
 Timidus enim siue mollis refugit huiusmodi aggredi et sustinere/ eo qd si
 bi videat intolerabile. Strenuus aut honestos labores hilariter adit: timi-
 dus ab aggressis retrocedit. Hec passio animu multum cruciat: excedit em
 (inquit Quintilianus) omnem calamitatē diebus ac noctibus timere. **Dis.** **Quintilian?**
 Audacia quid est? **Mag.** Est passio appetitus consurgentis circa terribi-
 lia. Hanc fortitudo temperat/ dum bonu consequens et circūstantias actus
 prudenter pensat. Sepius em audax siue pertinax sine ratione/ more ferariū
 maxime periculosu se ingerit. Unde virtute non pollet: sed vito temeritatis
 intumesceit. que vt Tullius ait lib. 5. artis noue Rheto. est animi inconsidera-
 ta doloꝝ perpeſsione gladiatoria periculoru susceptio. et hoc qdem ob modi
 ca aut etiā nulla bonarū amore virtutis/ sed inanis glorie: ideo nō ab re su-
 perbus dici potest: qd frequenter inimicu humilem aut detectu floccifaciens/ in
 considerate et animo tumido aggredit. sicut Holias David: a quo iusto vel
 ludicio interist. Nam vt ait qdant: Pauca necat morsu spaciolum vipa tau-
 rum. Ecane non magno sepe tenet aper. Qui aut vera virtute fortis est: nec
 temere audet/ nec inconſulte timet. ait diuus Aug. et Hieron. sup Iobeleu:
 Iusti et fortis virt est/ nec aduersis frangi/ nec pſperis subleuari: h in vtro:
 q moderate pſeruari. **Dis.** Nunqd hec virtus cum cardinalis sit/ annexas
 alias habet? **Mag.** Habet quas cōmemorauimus. i. patientiā/ pſeuerantiā
 magnificentiā/ et magnanimitatē. **Dis.** De his qd pauca subiungas.

Quintilian?
Audacia.

Temeritas
Tullius

1. Reg. 17.
Quidius

Augustinus
Hieronymus

De magnanimitate: et quō non est cōtraria
humilitati. De proprietatibus magnanimi.
Insuper de presumptione et pusillanimitate
virtutis oppositis. Cap. xxxiij. Magi.

Circa actū fortitudinis/ q est pericula aggredi/ necessarius est ani-
 mus pmprius: ad quē adiuuat fiducia: quā pauloante defuturimus.
 sub qua et magnanimitas exprimit. Magnanimitas em/ vt est qua
 si pars fortitudinis: est spontanea difficiliū aggressio. Necesse est etiā ne ani-
 mus ab inceptis deficiat: ad qd magnificentiā concludit. Est em gloriosa que
 dam animi claritudo/ pulchre res arduas administrans. i. exequens. Et Ma-
 crobius de somno Scipionis: Magnificentiā est negotioꝝ difficultiū et pſe-
 clarorum pſummatio. sic accepte magnificentiā et magnanimitas vt sunt cir-
 ca res arduas et mortis pericula/ qsi partes sunt fortitudinis: sed vt sunt cir-
 ca alias materias arduas. vtpota magnificentiā circa magnos sumptus: et
 magnanimitas circa magnos honores. virtutes sunt morales et speciales/
 fortitudini th vt principali connexe. **Dis.** Pauloante de magnificentiā di-
 etum recole: hic magnanimitatē describas. **Mag.** Magnanimitas dicitur qua
 si magnos/ siue ad magna aſſiſtas. Maximum aut quod in vsum hois inter
 exteriora venit/ est honor. Hunc em deo adhibemus/ nihil malus habentes.
 Honor in signum virtutis exhibet. Is aut cui honor exhibet excedere potest
 deficere/ aut medio modo se habere: et tunc magnanimus appellat: qui ma-
 gnis honoribus qbus ob magnitudinē donoz dei et virtutū dignus est/ di-

Magnanimitas

Tullius li. i.
de offi.

Macrobius
Magnificentiā

Honor

Differunt magnanimus et humilis

Ps. 14.

Aristoteles
Proprietates magnanimi

Themistocles

Presumptuosus

Puillanimitas

Ps. 14.

Euphilotimia

Philotimia
Philotimus

glorificat se et qđ oportet. Dis. Hec hoc virtuosum videt. Humilitas em̃ que mater virtutum et custos est talia contēnit. Magi. Hec contraria nō sunt. Magnanim⁹ em̃ p̃sideratis donis dei ad p̃fecta virtutis opera tendit: et honores in signū talium exhibitos nō respuit. Humilis vero defectibus p̃prijis pensatis seipsum premit. Magnanimus virtuosos et a virtutibus deviantes despiciit. Humilis defectus aliorū obliuiscēs bona tm̃ (si q̃ sunt) inspicit: et his cōparatis ad defectus p̃prijos se ceteris inferiorē existimat. Et utrūq; virtuosum est. vt rex David vno versiculo indicat dicē: Ad nihilum deduct⁹ est in p̃spectu eius (scz magnanimi) malignus. Timētes autē dñm glorificat (scz ipse humilis.) Est autē si diligēter aduēteris / magnanimus fm̃ omnes virtutes perfectus. als enim non esset magnis honoribus dignus. Hunc ph̃s a q̃busdam p̃prietatibus cognoscendum describit. Est em̃ primo motu lentus et voce gravis: quia nō circa multa discurrit: sed circa magna tm̃ intēdit. Secundo est beneficij immemor: quia p̃ beneficio gratis accepto non vult alijs subdi: imo magis gaudet in potiore vices repēdere. Tercio vtiq; ironia. qz inferioribus non totam suā magnitudinē ostendit: sed moribus tm̃. Quarto nō conuiuit alijs: qz adulationē deuitat: deo multitudinē se nō immitteat semper: sed qđ et sicut oportet. Quinto preponit infructuosa fructuosis. i. honesta que ad aliā necessitatem nō ordinant / preponit vtilibus que ad alias necessitates p̃sunt et fructificant. Hinc Themistocles dñ de marito filie sue q̃rere: an pauperē et virtutibus ornatū / vel locupletem et paz p̃batū habere vellet / respondit: Dalo virū pecunia indigentem / q̃ pecuniā viro. Dis. Extrema huius que sunt? Mag. Presumptio et puillanimitas. Presumptuosus namq; ad maiora tendit q̃ sibi conueniant. aut querit honorari ex bonis fortune: quibus p̃prie honor nullus debet. Hinc etiā ambitiosus dicit amās primos ambitus in conuiuijs. Puillanimitas vero recusat in id tendere quod ei conueniat: et respuit honores q̃bus dignus est. Id frēq̃nter ex acedia prouenit. Alii p̃iger seruus merito a dñe suo cuius pecuniā abcondens nihil negociatus est / reprehendit: vt scribit Mattheus. c. 25. Magnanimus autē per mediū horum tutissimus ibit: honores q̃bus dignus est accipit: et illos in deū (a quo donis p̃pter que honorat habet) refert / dicē: Non nobis dñe non nobis / sed nomini tuo da gloriā. Sicut autē magnificentiā q̃ est circa magnos sumptus / liberalitas iungit / que est circa cōmunes sumptus: sic magnanimitas circa honores magnos p̃sistenti euphilotimia iungitur.

De Euphilotimia. Capitulum tricesimum quintum. Discipulus.

Euphilotimia que virtus est? Magister. Que modum circa accēptionem honoris communis debiti constituit: dicta a ph̃los qđ est amator. Dis. Extrema illius que sunt? Magi. Philotimia et aphilotimia. Hinc philotimus. i. amator honoris etiā sibi non debiti. et aphilotimus etiā debitos honores non diligens. Hec autem et si vitium sit morale / in domo tamē domini humilitatis vestigia sequi poterit: si iste honoris contemptus ex consideratione p̃prijorum defectuum p̃cesserit. Alia que circa imaginationem occurrunt vitia circa hanc virtutem occurrere possunt / et circa honorem communem. Reliqua percurramus.

De principiis philosophie moralis

De perseverantia: pusillanimitate siue mollicie et pertinacia. Cap. XXXVI. Bis.

Quonsequens est ut perseverantiam videamus. Mag. Perseverantia ut Tullio placuit est in ratione bene considerata stabilis perpetuaque perseverantia: permanens. Labori enim inquit Quintilianus oportet insistere ubi est Tullius sectus permittitur. Et rursus perseverandum est quia cepimus. Disci. Quid Quintilianus lib. si vires deficiunt? Ma. Animo tamen inquit idem perseveremus. nam teste Quintilianus causarum dio in de ponto: Omnia deficiunt: animus tamen omnia vincit. Ille etiam vires Quidius corpus habere facit. Nec virtus filii adeo necessaria est ut sine ea viriliter agredi omnino nihil possit. sicut ipsa veritas Christus testatur dicens: Nemo Luce. 9. mittens manum suam ad aratrum: et respiciens retro (scilicet animo penitendi) apertus Mat. 24. erit regno dei. Et rursus: Qui autem perseveraverit usque in finem hic saluus erit 2. Timotheo. 2. 2. et apostolus: Non coronabitur nisi qui legitime certaverit. Ablata autem perseverantia Bernardus ut sanctus Bernardus ad Genuenses scribit nec obsequium mercedem habet: 7. q. 1. suggeret: nec beneficium gratiam: nec laudem fortitudo. Et in christianis (Hieronymus) statu de pe. vi. 2. dicente ad Furiam non querunt initia sed finis. Paulus male incepit sed para. multi Martini. Non enim cepisse virtutis est: sed perfecisse. cepisse enim multorum est: ad culmen autem venisse paucorum. Astipulat quod Gregorius dicit: Multi Gregorius ti bene incipiunt et male finiunt: quia non perseverant. de penit. dist. 2. para. multi. Et iterum. Incassum inquit bonum agitur si ante terminum vite deseratur: quod et frustra velociter currit qui priusquam ad metas perveniat deficiat. et de penit. dist. 3. c. incassum. Sed in his quod diutius moror: cum nec tota die omnia in laudem perseverantie adducere queam si etiam memorie tenerem. Huic opposita sunt mollicies et pertinacia. Molles tristitibus vincunt: et propter diuturnitatem et laborem facile a bono recedunt. Nam ut ait Terentius in Andria: Ingenium Terentius est omnium labore perline ad libidinem. Pertinax autem plus quam oportet in suo sententia persistit. et illi sunt frequenter melancholici: et etiam superbi qui sibi ipsis videntur scire. Quibus dicit: Ne innitaris prudentie tue. et alibi: Nolite esse prudentes apud vosmetipsos. Bis. Satis patet ex his perseverantie ratio. Perseverantiam videamus.

De patientia: sub qua continetur constantia et longanimitas. Cap. xxxvii. Magi.

Patientia ut inquit Tullius est honestatis siue utilitatis causa rebus arduarum ac difficultum voluntaria ac diuturna perpessio. Augustinus lib. de patientia inquit: Patientia virtus est qua mala equo animo toleramus. Gregorius vero super Lucam ait: Patientia est aliena mala equanimiter perpeti: et nullo malo animo in aliquem ad vindictam moveri. Nec ut pluribus edoceri posset auctorum testimoniis. potior est partium fortitudo. Nam Horatius in Odis. Latius regnes audum domando spiritum: quam si Libyam remotis Hadibus iungas: et uterque penus serviat uni. Hades insula est ubi sunt colunt Herculis inter Aphricam et Europam: etiam a Penia. i. Afris inhabitata. 2. Quidius de arte: Lede repugnant: cedendo victor abibis. et moralissimus Lato: Quem superare potes interdum vince ferendo.

Patientia
Augustinus.
Gregorius

Horatius

Quidius
Lato

Proverb. 16. Si forte hec tibi haud sat fecerit/audi Sapiētē: Melior est patlēs viro fortis: vbi glosa. Minor est victoria vires expugnare q̄ seipsum vincere. Nam teste Seneca: Bis vincit qui se vincit: et bis interimit qui suis armis perit.

Seneca

Isidorus. Magna est virtus si nō ledas: magna est fortitudo si etiā lesus remittas: magna est gloria si cui potuisti nocere parcas. Et Lactātius li. 3. Insti. Magna et precipua virtus patientia est quā pariter vulgi publice voces/ et oratores et philosophi summis laudibus concelebrāt. Vnius tam preclare virtutis preconia. s. Cyprianus in eplā de bono patientie lucide explicat dicens: Patientia est que nos deo cōmendat et seruat: Ipsa est que iram temperat: linguā refrenat: mentem gubernat: pacem custodit: disciplinā regit: libidinis impetū frangit: timoris violentiā comprimit: incendiū simultatis extinguit: cohercet potentiā diuitum: inopiam pauperū refouet: tuetur in virginitatē beatā integritatem: in viduā laboriosam castitatem: in maritatis indiuiduā charitatem: facit humiles in prosperis: in aduersis fortes: contra iniurias et contumelias mites. docet delinquentibus cito ignoscere. temptationes expugnat: persecutiones tolerat: passionem et martyria cōsummar. Ipsa est que fidei nostre fundamenta firmiter ponit: que incrementa spei sublimiter puebit. Ipsa facit ut efficiamur filij dei dū Christi tolerantia imitamur hec ille. Hac specie fortitudinis potissime milites Christi vicerunt: a vexillifero suo edocti. q̄ ait: In patientia vestra possidebitis animas vestras. Hāc habita/omnia onera leuia vident. Quintilianus nempe ait. Nulla pena est nisi inuito. et rursus: Nullum habemus nisi ab impatientia dolorē. Et finē nōnullos theologos hec nō minima causa erit cruciatus perpetui. Sub hac et constantia et longanimitas continēt. Est em̄ constantia vt ex. 4. Ethicoꝝ sumit/ stabilitas animi firma et in bono pposito perseverans.

Luce. 21.

Quintilian?

lib. causarum

Constantia

Aristoteles

De temperatā virtute cardinali. quis temperatus: et que temperantie partes. Insuper de differentia verecundie. erubescencie et honestatis. Capitulum. xxxviij. Magister.

Temperatā.
Augustinus

Cardinalium virtutū quarta Temperantia dicitur. et est (vt ait Augustinus libro de libero arbitrio) affectus cohercens et cohibens appetitum ab his rebus que turpiter appetunt. Moderat enim passionem sensu gustus et tactus in his que ad vite specierūq̄ conseruationem necessaria sunt. gustum quidem in cibo per abstinentiā/ in potu vero per sobrietatem dirigit. Tactum autem q̄tum ad actus generationis immediatos per castitatem: q̄tum vero ad consequentes et accidentales/ vt sunt oscula et amplexus impudici/ per pudicitia cohercet. Temperatus itaq̄ dicitur/ qui vbi et q̄ oportet a delectabilibus abstinet: nec in hoc contristatur. Idlures namq̄ necessitate coacti/ q̄ impotentes sunt et infirmi/ aut habere non p̄t: vel timore pene a delectabilibus abstinent: et temperati nō sunt. quia in abstinento tristantur. Bis. Partes huius si que sunt preter predictas enumera queso. Mag. Temperantie partes in triplē differentia p̄stunt. Quedam em̄ subiectiue: q̄dam integrales: q̄dam vero potētiales sunt. Integrales dīci possunt sine quibus non est: vt verecundia siue erubescencia: per quam fugimus tur-

Temperatus

Partes temperantie integrales.

De principiis philosophie moralis

pitandinem temperantie contrariā. et honestas: per quam pulchritudinē et
decorem temperantie (quo inter ceteras virtutes emicat) amam. Propter
verecundia enim turpia occulte facimus: propter erubescētia vero talia age-
re omnino desistimus: et vitium facimus: ne vituperiū incurramus. Unde
Aristo. 4. Ethicorū verecundia timorem ingloriationis dicit. Non tñ speci-
alis est virtus: sed passio laudabilis: maxime in iuuenibus. pōit em ait Am-
brosius ingenuas natales. Et diuus Bernardus sup canticas: q̄ pulchra in-
quit et q̄ splendida gemma morū est verecundia in vita et vultu adolescen-
tis: q̄ vera et minime dubia bone spei nuncia bone indolis. vt patet in Sem-
et Iaphet filijs Noe: qui aversa facie nudatū patrem tegebant. Honestas ve-
ro que a nonnullis modestie connectit: in quibusdam in tantū ascendit: vt non
timore pene nec vituperij turpia non faciant: sed virtutis amore et vitij odio
male agere abhorrescant. Hinc Seneca ait: Si scirem deos ignoscituros/ et
homines ignoturos/ deniq̄ peccatū abhorrerem. Dis. Temperantie partes
subiective que sunt? Magi. Abstinētia: Sobrietas: Castitas et Pudici-
tia quas prius cōmemorauimus. Dis. Has paulo latius deducas. Ma-
gistris. Ut illis ac pernecessariū est. nam vitia contraria/ gula scy et libido ma-
xime homines decipiunt sua voluptate (inqu t diu? Hierony) et ea dēponere
eo difficilius quo eis vti est dulcius.

Aristoteles
Verecundia
est passio: nō
virtus
Ambrosius
Bern.

Seneca
Partes huius
militatis sub-
iective.

Hieronymus

De abstinētia: sobrietate: crapula et ebri- etate. Capitulum XXXIX Mag.

Abstinētia et sobrietas mutuo se complectunt. Nam quid proderit
abstinētia se in cibis temperare/ et ebrietate incallescere vino? Nō
autem hic mentionem facimus de abstinētia que ieiuniū ab ecclesia
instituta dici consuevit: sed de ea virtute que carnem et spiritū in naturis. p
prijs conseruat: non presigendo horā vel cibi qualitate. Est autē natura spi-
ritus carni dominari. quod fieri potest/ si abstinētia/ si sobrietas obseruent.
contrariū et peius accidit si negligant. Nam vt testatur Augustinus: Ebrie-
tas aufert memoriā: dissipat sensum: confundit intellectū: concitat libidinem
inuoluit linguā: corrumpit sanguinē: omnia membra debilitat: vitam dimi-
nuit: et omnem salutē exterminat. Et rursus ad sacras virgines ait: Ebrie-
tas est flagitiorum omnium mater: culpāq̄ materia: radix criminū: origo vi-
tiorum: turbatio capitis: subuersio sensus: tempestas lingue: procella corpo-
ris: naufragiū castitatis: amissio temporis: infamia voluntaria: ignominio-
sus languor: et turpitudine morū: dedecus vite: honestatis infamia: anime cor-
ruptela. et Chrysostomus: Abundantia ciborū morbum facit: molestias in-
gerit: et egritudine diurna: et tunc cum morte crudeli consumit. Hieronymus q̄q̄
ait: Morbi saturitate nimia concitant. Et ne forte gulosus doctoribus san-
ctis fidem habere diffidat: ipsi in testimoniū medicine professores assumū: qui
harum rerū simul et artem et experientiā habent. ait itaq̄ Hieronymus
In aphorismis Hypocratis scriptū esse: Crassa et obesa corpora/ nisi ablati-
one sanguinis immutuant: in paralysim et pessima morborū genera erumpē-
re. Et Galienus in exhortatione medicine: ait nec viuere posse diu: nec sanos
esse/ quorum vita et ars sagina est. Propertius quoq̄: Vino forma perit: vi-
no corrumpit etas. Vino sepe suum nescit amica virū. Et sapiens: In multis

Abstinētia.

Augustinus
Ebrietas

Chrysostom?

Hieronymus.
De conse. dis.
S. ne talis

Hypocras

Galienus
Propertius
Eccl. 37.

- Ibidem. 31. d.** *escis erit infirmitas. Et rursus: Sanitas est anime et corporis sobrius potus*
Boetius. *Et Boetius libro. 2. consolationis philosophice: Paucis minimisque natura*
contenta est: cuius satietatem si superfluis vigere velis / aut inuicundum fiet
Quidius. *quod infuderis / aut noxium. hinc in metamor. Quidius clamat: Parcite mori*
Ambrosius *tales dapibus temerare nefandis Corpora. Multa quoque mala sanctorum Am-*
brosius ex crapula humano generi ab antiquo euenisse testatur. que summam
Sule mala. *videri possunt in. c. Sexto die. dist. 35. Sula enim regnantem a paradiso ex-*
pulit: abstinentia ad paradysum errantem reuocauit. Sula seruitutem induxit.
Prover. 21. *tem adduxit: qui liguriendo breuissimis diebus totam substantiam a pgenito*
ribus conquisitam multa labore / deuorauerunt: non attendentes illud Sapientis
Ecc. 31. *Qui diligit epulas in egestate erit. Et qui amat vinum et pingua / non ditabit*
Osce. 4. *Deu quot homicidia fecit. Amaritudo enim est anime vinum multum potatum /*
Macrobius. *inquit Sapiens. et Osceas propheta: Vinum et ebrietas auferunt cor. i. rationem*
Seneca *Et Macrobius ait: Lomes ebrietatis obliuio est. Ebrietas enim ut ait Se-*
Tullius *neca / nihil aliud est nisi voluntaria insania. Quia ut testatur Tullius in para-*
Macrobius. *doris: Voluptas animi a sede sua et statu dimouet. Macrobius quoque libro*
saturnaliu: In pecudum ferarum numero habet quisquis voluptatibus va-
Heronymus. *cat. Quinimmo bestiis viliores sunt / que ultra necessitatem raro pascuntur:*
dum autem se crapula grauatas sentiunt / abstinent: donec sumpta alimenta di-
gesserunt. Sulosi impatientia gule (inquit Hieronymus) vomitu remediante
et quod turpiter ingesserunt / turpius egerunt. Hi sunt bibuli: qui incredibi-
ps. 9. d. *lem vini quantitatem vna die hauriunt: et perditis sensibus per superiora et*
Seneca. *inferiora emittunt. Sicque laudat peccator in desiderijs anime suae: et iniquus*
benedicit. Qui enim plus biberit prestantior predicat. Contra quos et Se-
Seneca *neca in epistolis: Que gloria inquit est capere multum? Cum enim penes te*
palma fuerit / et superstes toto consilio fueris: cum omnes viceris virtute ma-
Phil. 3. *gnificaret nemo vini tam capax fuerit / vinceris a dolto. Nam principes po-*
Augustinus *culorum qui talia de medio auferre debent / eodem crimine (quod pudor est di-*
Innocentius *cere) irretiti sepius inueniunt: Hi sunt quorum (ut ait apostolus) deus venter*
est. Ab homine enim inquit Augustinus colit quod pre ceteris diligit. de ta-
ps. 5. c. *libus Innocentius de mensura humana scribens dicit: Quid turpius ebrioso?*
cui fetor in ore: tremor in corpore. qui pmit stulta: pdat occulta. cui mens ali-
ps. 31. *enatur et facies transformatur. De his sobrius rex David exclamat: Sepul-*
Dis. 32. c. ven- *chrum patens est guttur coris. fetent enim ora edacium quemadmodum sepul-*
ter *chra cadaueribus mortuorum repleta. Ab quid dicam? viuunt ut comedant et bi-*
Ephe. 5. d *bant: non autem comedunt et bibunt exemplo Socratis / ut viuere possint. Effi-*
Prover. 20. a *ciuntur in super sicut equus et mulus quibus non est intellectus: in luxuria po-*
Therentius. *culiues. Nam ut ait Hieronymus: Venter mero estuans cito spumat in libidi-*
Quidius. *nem. Quos apostolus admonet dicens: Nolite inebriari vino in quo est lux-*
Esate. 5. *uria. Et Salomon: Luxuriosa res est vinum. Et Therentius. Sine cerere et*
Luce. 22. *baccho friget Venus. Quidius quoque: Mor et amor vinumque nihil moderabile*
35. dist. c. ante *suadent. Dominus etiam talibus per prophetam comminatur dicens: Ne qui*
omnia *consurgetis mane ad ebrietatem sectandam: et potandum usque ad vespem ut*
vino estuatis. et per seipsum ait: Attendite ne grauentur corda vestra in cra-
pula et ebrietate. Sed quid diutius in his calamis relaxo? Non enim epito-
matas capere posset breuitas crapule casus lamentabiles / et aduersus eandem

De principiis philosophie moralis

scripturas insurgentes. Est enim ut inquit canon / ebrietas omnium vitiolorum fomes ac nutritrix. Discipulus. Bestiale hoc vitium / quo iam procerbum adolescentia maxime laborat / omni studio evitare conabor. Sed dic queso quid quam tunc sumendum sit de alimento / ut omnis huic pesti locus precludatur. Magister. Dicitur Augustinus id apertum sermone determinat dicens: Non inter est quid vel quantum alimentorum quis sumat: pro congruentia hominum atque persone sue / et utilitatis necessitate: sed quanta facilitate et serenitate animi careat / cum vel oporteat vel necesse est carere. Fieri enim potest ut sine aliquo vitio cupidinis vel voracitatis preciosissimo cibo sapiens utatur: insipientes autem fedissima gula flamma in vilissimum olus ardeat. ut patet de Esau vendente primogenita sua pro decoctione rursi. Discipulus. Delicati igitur consuetis vesci possunt? Magister. Possunt cum moderamine. nam si ad vitia cogentur / egrotarent. De modis quibus nos gula pulsatur / consule Gregorium virum omni virtute decoratum / libro 22. moralium. et de consilio. dist. 5. c. quoniam modis. Aut enim gulosus tempus indigentie preuenit: cibos lautiores querit: nimis accurate parat: nimium sumit: desiderium non refrenat: aut in his omnibus excedit. Sed hec de temperantia circa gustum / que nominibus abstinentie et sobrietatis intelligitur: et de extremo eius / intemperantia scilicet / que fit per excessum: quam gulam nominamus / sufficiant. Alterum extremum per defectum / quod insensualitas in gustu dicitur / morale est vitium: in schola autem domini virtus. Unde quidam ex sanctis patribus crudis oleribus et aqua contenti: coctum autem aliquod sumere luxuriam reputabant: ait beatus Hieronymus.

Augustinus

Ibidem. c. non
cogantur
Sed. 25.
Modi gule.
Gregorius

Hieronymus

De castitate coniugali et virginali: que et virginitas. et quomodo amittitur et premia- tur. Capitulum. XL. Discipulus.

In ista igitur dimissis temperantia circa tactum percurramus. Magister. Id rerum ordo exigit: nam qui in gustu temperati fuerint / facile in tactu modum tenebunt. Intemperati autem in gustu / difficile temperati esse possunt in tactu. Vicina enim membra sunt stomachus et pudenda. ait Hieronymus. ut ex vicinitate membrorum intelligatur confederatio vitiorum. Et venter mero estuans cito spumat in libidinem. luxuriosa quoque res est vinum. Et Galieno dicente medico: Animas ita nimio sanguine et adipibus quasi luto involutas / nihil celeste / sed de carnibus eructare: et ventris ingluuiem cogitare. Temperantia itaque (ne longius abeam) circa tactum per castitatem et pudicitiam exprimitur. Castitas / ut premissum est delectationes tactus in rebus venereis moderatur: in coniugatis / viduis / et virginibus. In coniugatis: ut scilicet causa prolis tamen: aut vitande fornicationis: vel reddendi debiti huius vacent: temporibus et locis congruis / modo naturali: non autem causa explende libidinis. Nam et Sextus pythagoricus dicebat. Adulter est in suam uxorem ardentior amator. et apostolus: Et sciat unusquisque vas suum possidere. In viduis castitas etiam honoratur. ut turtures post obitum mariti alteri non copulantur: sed corpe et mente a carnalibus delectationibus in perpetuum abstinent. Vidualis.

Hieronymus
dist. 35. de ple.
dist. 5. ne tales
Galienus

2. q. 7. in eo.
Castitas con-
iugalit
Sextus pytha-
goricus.
1. Thessa. 4.
Vidualis.

Augustinus
Virginalis
Damasceus
Augustinus

In virginibus castitas precipua inuenit. nam vt ait diuus Aug. in lib. de vici-
tute: Bona est pudicitia pluralis: melior vidialis: et optima virginalis.
Et Damasceus lib. 4. Quanto angelus homini est superior: tanto virginitas
est nuptijs honorabilior. Est aut vt ait Aug. lib. de nuptijs/in carne cor-
ruptibili perpetua incorruptionis meditatio. Duo em dicit virginitas: inte-
gritatem videlicet corporis: et habitum electiuu obieruandi integritate illa
in perpetuu. et sic est virtus. Debet igitur virgo in proposito firmo habere in
perpetuu nunq velle in carnis corruptione p'sentire. quo stante virgo perma-
net: etia si violenter claustra pudoris infringant. vt Au. in. i. li. de ciu. dei. c.
16. et. 18. differuit. Vt vere virgines no sunt paruuli integri corpore: q: pro-
positum no habent: nec etia adulti volentes aliqui nubere. Castitatis laudes
Augustinus in sermone quodam ad eremitas succincte qdem: sed splendide
explicat dicens: Castitas ornamentu nobillim: exaltatio humiliu: nobilis-
litas ignobilium: pulchritudo vilium: solamen merentiu: augmentu pulchri-
tudinis: decus sancte religionis: minoratio criminum: multiplicatio merito-
rum: dei amica: angelorum cognata: patriarcharu vita: prophetaru corona:
apostolorum cingulum: martyru auxilium: confessoru vehiculum: virginum
speculum: viduaru refugium: et cunctorum bonorum gaudium ac solatium.
Hec est illa virtus/que nos deo commendat: que nos angelos facit: que nos
super sidera extollit. Hinc Bern. ait: Quid castitate decorius: que mundum
de immundo conceptu semine/de hoste domesticu/hominem deniq angelum
facit? Virginitatis vero preconi et tps et epitomatis angustie non capiut.
Est enim vt ait Hiero. angelis semper cognata virginitas. Est agni dei sin-
gularis pedissequa. Sequunt enim/inquit Johannes apostolus/ agni quos-
cunq lerit. et pre ceteris aureolam portabunt: quam sola mente amissam/ p
penitentia recuperabunt. depditam aut etiam per corporis corruptione. s. p
resolutionem seminis voluntaria/nunq recuperabunt. nec deus (inquit Hiero-
ny.) virginem post ruina suscitare potest. quia faceret q id quod factu est/
non esset factu: quod est impossibile. Hinc Quidius in eplis: Nulla repara-
bilis arte Lesa pudicitia est: deperit illa semel. Non quia deus violata vir-
ginitatis claustra reintegrare nequeat: hoc enim omnipotentie sue derogat:
sed q violata violata non sit/deus no facit. Dis. De pudicitia loquamur.

Idem

Castitatis
laus.

Bern.

Hieronymus
Epistol. 14.

32. q. 5. si pau-
lus.
Quidius in
epistolis

De pudicitia et continentia. et q maxime
sit necessaria coniugatis: viduis: solutis et vir-
ginibus. Capitulum. XLII. Magi.

Pudicitia

1. Timo. 5. b.
Ibidem. a.
Augustinus

Quintilianus

Prover. 7.
1. Cor. 5.

Pudicitia no modo delectationes venereas declinat/ veruetiam fla-
gna libidinis cohibet. In matrimonio qdem debitum nature modum
et ordinem custodit: In viduis discursum indicit. quia et ap'us dis-
currentes redarguit dicens: Ociose enim discunt circumire domos. delitias
abscondit. Vidua em (idem inquit) que in delitijs est/mortua est. et vestium
ornatum deponit. In virginibus precipue sensus et cogitationes a venereis
auerit. Nam impudicus oculus/impudici cordis est nuncius. Et Quinilia-
nus: Oculi tota nostra luxuria. aures si colloquijs turpibus patent/virgini-
tatem produnt et capiunt: Vt Sapient: Irretrahit eu multis sermonibus. et
Apl's: Corumpunt bonos mores colloquia praua. Amplexus et oscula in

De principiis philosophie moralis

cedunt et infanire faciunt. Cogitationes immunde ut premissum est / facile adueniente consensu totam virginitatem adimunt. Cauenda est igitur virginitas maxime societate peruersarum ut ait Sapiens: Qui se iungit fornicariis / nequa erit. Atque sunt et ocia: nam dicit Lato: Ocia dant vitia. Qui dicitur Remediorum primo. Queritur egistibus quare sit factus adulter. In promptu causa est: quia desidiolus erat. Item. Ociam si tollas perire cupidinis arcus: Contemptusque iacent et sine luce faces. Generosos autem animos (inquit Seneca ad Lucillum) labor nutrit. Et Hieronymus ad Rusticum monachum: Ama studia scripturarum: et carnis vitia non amabis. Pudicitia que est in solutis / continentia dici solet: que est una de partibus potentialibus temperantie. Habes itaque fili que ad presens de temperantia tactus te scire voluit: cui per excessum luxuria et impudicitia opponuntur: per defectum autem insensualitas tactus: que virtutum est nature. Nobilissimum namque operum in viuētibus est generare sibi simile etc. Magni tamen meriti est in schola domini: ut visum est. Discipulus. Luxuriam igitur et impudicitiam prosequere. Magister. Impudicitia notificatur per contrarietatem iam dictorum de pudicitia. Discipulus. Ad luxuriam igitur stilum verte.

De luxuria: modis et speciebus ac filiabus eiusdem. Capitulum XLII Magister.

Luxuria inordinatus est appetitus veneriorum: cuius occasiones multas scriptura commemorat: ut sunt / ocia: segnitie: somnus: caro: femina: vinum: prosperitas: ludus: carmina: forma: puer. De ocio atque segnitie supra apud Quidium allegatum est. De somno sapiens Lato testem se exhibet dicens: Plus vigila semper: somno ne deditus esto. Nam diuturna quies vitij alimenta ministrat. Caro de spermate multum administrat. Unde: Subtrahere ligna foco si vis extinguere flamas. De femina superfluum est testimonia adducere: que tamen fere innumera sunt: lege sancti Ambrosii libro primo de officiis: ubi ait: Janua diaboli / via iniquitatis / scorpionis percussio / nocuum genus est femina cum primat / stimulat et ignem accendit. De vino diuini Hieronymus consulas dist. 35. ca. Genter mero estuans cito spumat in libidinem. Et Apostolus: Nolite inebriari vino in quo est luxuria. De prosperitate Quidius de arte libro. 2. Luxuriant animi rebus plerumque secundis. Rudentibus nunquam se miscuisse. Sara vxor iunioris Tobie gloriatur. Carmina id est lasciuie cantilene: de quarum vi in musicis nonnulla memorauimus. Forma hoc est pulchritudo: que iuxta Sapiensem fallax est et vana. Proverbiorum. xxxj. Puer: Nam ut scribit Helinandus: Idem facit etas in puero quod serus in muliere. Cetera breuitati studens pretereo: horum autem intelligentiam facile ex dictis capies. Discipulus: Facillime. Magister. Nec pestis per fenestras: id est sensus corporis nostri ascendens: ut serpens lubricus per nouem clausuras penetrat donec animam ipsam christi perfecte opprimat. Primo enim fit sensualis delectatio non consentiente ratione. Secundo delectatio morosa. Tercio consensus in actu. Quarto sequitur appetitus libidinosus. Quinto colloquium de conuentione. Sexto contactus per oscula et amplexus. Septimo opus immundum perficitur. Octauo assuefactio. Nonno obstinatio generatur. Nam hoc vitium ultra hoc quod substantiam temporalium consumit / maxime infamat: vitam abbreviat.

Eccl. 19.

Lato.

Quidius.

Seneca

Hieronymus

Continens

Aristoteles

Luxuria

Occasiones

luxurie.

Lato.

Ambrosius

Hieronymus

Eph. 5. d

Quidius

Tobie. 3.

Helinandus

Luxurie gra-

uis.

Peti luxurie

grauitas.

W

nat: gratiam tollit: etiam intelligentiam aufert: et quasi bestiam impenitentem eternis cruciatibus infert. Ob hanc deus vniuersum mundū: noe deumpro/vrore/filij et vxoribus eorum/per aquam diluuij peremit. Gen. 7. Cororuperat enim omnis caro viam suam: ob hanc igne et sulphure subuertit deus sodomam et gomorram et omnem circa regionem. Gen. 19. Hoc vitium fere totius orbis potētes in excidium Troie prouocauit. sapientissimum Salomonem infatuauit. Dauid regem ad crudele adulterium et crudelius homicidium induxit. Samsonem fortissimum oculis et vita priuauit: et heu heu inferni barathrum accumulatissime replet et repleuit. Hec omnia testimonijs roborare breuitas prohibet: quia oratio ad alia festinat. Equidem turpissima et mortifera hec pestis/sicut diuersis gradibus ad mortificandā animam serpit: quorum semper vltior in culpa est grauior: sic partiformiter in multas species se diffundit: que sunt: Simplex fornicatio soluti cum soluta corrupta. Adulterium id est accessus ad alterum torum/coniugati cum coniugata/vel coniugati cum soluta/aut soluti cum coniugatis. Stuprum cum virgine. Incestus cum consanguinea vel affine. Raptus cum puella violēter de domo patris rapta. Sacriligij cum persona sacra. Vitium contra naturam: cuius species sunt Males: licites: cum quis per seipm volūtate polluitur. Sodomia: masculi cum masculo: femine cum femina. Bestialitas hominis cum bruto et modus innaturalis qui multipliciter variatur. Hec omnia sunt peccata mortalia. posteriora tñ prioribus grauiora multiplici lege inhibita. Disci. Declara queso. Magi. Longū esset de singlis tractare: sufficiat igit de adulterio hoc deducere qd inter graua est cōmuni. Hoc vitium lex nature execratur per illud: Quod tibi non vis fieri: alteri ne feceris. Unde et pagani adulteros puniunt. Lex moysi tales lapidare precipit: lex euāgelij huiusmodi damnat: lex canonica penitentiam septennē infligit: lex imperialis capite priuat. E. de adulteris. l. quis. Ultra has species tam enumeratas hoc detestabile vitium etiam octo filias nephandas generat: que sunt cecitas mentis: precipitatio: inconsideratio: inconstantia: amor sui: amor seculi: et desperatio vite future. de quibus latius videare est in traditione theologie.

Spēs luxurie

Spēs luxurie
contra naturā.

Tob. 4.

Leuit. 20.

22. q. 1. ca. pie
dicantium.

Fili luxurie.

Gregorius li.

31. moralium.

De partibus essentialibus temperatiē de continentia: malicia: bestialitate et virtute he roica. Capitulum XLIII Discipulus.

Continentia

Demissorum ordo exposulat: vt nunc partes potentiales temperantie explicemus. Magister. De partes sunt/continentia/manuetudo/clementia et modestia: sub qua alie continentur. Disci. Continentia quid est? Magister. Est animus inuictus a delectatione. Caro enim (vt ait Aplos) concupiscit aduersus spiritum. Hanc concupiscentiā animus per continentiam refrenat: non modo circa gustum/verū etiam circa quascūq; delectationes/a quibus inuictus permanet si bene consiliatur et ab eo non recedit qd si contrarium stat/incontinentia fit et animus passionibus cedit. Primum quidem per preuolitionē: si ante consiliatiōē et impetu passionis vincit: vt cholericus et melancholicus. Secundo si consiliatio fit/sed in ea non perseuerat: imo magis passionem sequitur: vt frequenter phlegmaticus et sanguineus. Malicia. Qd si peruersitas rationi ita dominetur/ vt malum bonum dicat: et in eo finit.

Gal. 5.

De principiis philosophie moralis

constituat: dicitur malicia, quibus cominatur dñs per prophetā dicens: *De vobis qui dicitis malum bonum: et bonum malum. Si vero limites humane nature concupiscentia egreditur: et animus vincitur/erit bestialitas: ut in concubitu cum brutis. In hoc em̄ sola sensualitas/qua bestiis comunicamus dominat: ideo bestiales dicunt qui tale et similia operantur. Qui autē a sensualitate se abstrahunt: et in intellectiva qua dijs comparantur ultra comunē modum proficiunt: heroes: id est diuini vel deificati a p̄bis nominantur: et virtus eorum heroica dicitur. Tenētes autem mediū inter bestiales et heroes virtuosī sunt/et continentes pp̄rie nominantur. Discipulus. Mansuetudinem similiter breuitate explanes.*

Esale. 5.
Bestialitas
7. Ethicorum

Heroes.

De mansuetudine: clementia: pace: iracundia crudelitate: ferocitate: seueritate et inuidia Capitulum XLIII Magister.

Mansuetudo et clementia simul explanantur: animum circa ire passionē cōhibēt/ne limites debitas trāsiliat. Ira em̄ fm̄ Tullii est libido puniēdi eū qui fecisse videtur iniuriam. Abi duo innuunt scz appetitus vindicte: et pena infligenda. Primū mansuetudo (que et mititas dicit) refrenat: et passionem ire diminuit. Scdm̄ clementiā moderatur: et penā infligendā mitigat: sic intelligibile sunt harum definitiones quibus definiunt. Mansuetudo est moderatiua irarum. Clementia x̄o est per quā animus concitatus in odium alicuius benignitate retinetur scz nec omnem penam debitā infligat. Ad quā Claudianus hortatur dicens: Sis plus in p̄mis: nam cum vincamur ab omni Munere: sola deos equat clementia nobis. Ponitur autē hic odium pro ira: quia odium est ira inueterata. Ad virtutem mansuetudinis suo exemplo specialiter christus nos admonet dicēs: Discite a me: quia mitis sum et humilis corde. Et per Ap̄lin: Tu homo dei sectare pacificam mansuetudinem. Insuper et per Sapientem: Fili mi in mansuetudine serua animam tuam. Quia vero tunc labori fortius insistitur cum fructus copiosus sperat. Idem dñs mansuetudinis premia pmittit maxima/cum ait: Beati mites: qm̄ ipsi possidebunt terram scz vinentium. Hinc ps̄. Mansueti hereditabūt terram: et delectabunt in multitudine pacis. At vero ut Chrysostō. ait: Ille vere mansuetus dicitur: cum provocatus fuerit/ nec cogitat malum facere/ nec facit. Habeto igitur iuxta sententiam Senecę cum hominibus pacem: cum vitis bellū. Remissius enim imperāti (ut idem ait) melius paretur. Melius est etiam domino reddere rationem de nimia misericordia q̄ de nimia seueritate. Inquit Chrysostomus. Et sine clementia et sine misericordia lex christi nō impletur: testat Hieron. Discet. Extrema mansuetudinis que sunt? Magister. Irascibilitas et ira sine iracundia. Deficere em̄ ab ira per irascibilitatem et nunq̄ irasci/laudabile nō est. vnde ppheta ait: Irascimini et nolite peccare. Irascit em̄ iustus (inquit Aug. 6. q. 1. para. fi.) peccatis palearū. i. malorum: sed nō odit. Rursus: Nimia irasci intolerabilis est. et tripliciter fit. Primo ex leui causa et velociter et extreme: et illi mox mitescent: quod videmus in cholericis ppter caliditatem. Est enim ira ebullitio sanguinis circa cor. inquit Aristote. 1. de anima. Et Sanfredus in poetria: Ira genus flammę/materq̄ furoris: ab ipso felle trabens ortum: cor et interiora venenat.

Ira.
Tullius
4. Ethicorum

Mansuetudo.
Clementia
Odium
Claudianus
Tullius in. 2.
Rhetorica.
Matt. 11. 19
1. Timo. 6.
Eccl. 10.
Matt. 5. 3
ps̄. 36.
Chrysostō.

Seneca
Chrys.
Hieronymus.
ps̄. 4.
Irascimur
tripliciter.
Ira
Augustinus

Sanfredus

Eccl. 25.

Seneri
Ferores.
Crudeles
Horatius in
epistolis.
Quidius
de arte.

Idem
Gregorius.

Fille inuidie

Quidius li.
de ponto.
Lyprianus
Socrates
Quidius

Inuidie dom⁹

Alanus

Sap. 2.

Hos philosophus acrocholos vel acutos nominat: ab acros qđ est extremus
z cholos ira. Alij iram diutius retinēt: propter materie grossiciem: vt melano
cholic: quos amaros vocat. Non tamen est ira super iram mulieris ait Sa
piens: z hoc propter debilitatem rationis. Tertij qui graues appellantur
iram conceptam obstinato animo tenent: nec desistunt donec vindictam infes
rant. z illi seueri sunt: si fm leges puniunt: feroces: si sine causa puniunt: aut
si in hominum cruciatum delectantur: crudeles: si grauiorē qđ lex dicat pe
nas inferunt. Id tam tertij ordinis tractūdi potius bestie qđ homines dicēdi sunt
quia obstinato animo sunt: nec mitescunt: homo autem mitis fieri potest dicit
te Horatio: Memor id est nullus homo: adeo ferus est qui nō mitescere possit.
Et Quidius: Candida pax homines: crux decet ira feras. Iuste autem com
paratum est: vt tales non alios tñ: sed seipfos grauius puniant: cum ira in
ipsis inueterata in inuidiam vertitur. dum enim vindictam ad libitum suum
sumere non possunt de proximo suo: semper eum odio habebunt: et de bonis
eis tristantur: quod est natura inuidie. Quam et Quidius libro. 2. Meta
non indocte describit dicens: Pallor in ore sedet: macies in corpore toto
Nūqđ recta acies: luent rubigine dentes: pectora felle virent: lingua est suf
fusa veneno: Nilus abest: nisi quem viti fecere dolores. Nec fruitur somno vi
gilantibus excita curis. Sed videt ingratos: intabescitqđ videndo Successus
hominum: carpitqđ z carpitur vna Supplicijqđ suum est: z alia ibidem. Ses
det inquit pallor in ore. Nam filie eius vt ponit Gregorius libro tricesimo
primo Moralium sunt odium: detractio: susurratio: exultatio in aduersis: et
afflictio in prosperis. vnde etiam macies in corpore toto: quia putredo ossis
inuidia: ait Sapiens in prouerbis. Et Horatius. Inuidus alterius rebus
marcescit optimis. Et videt illius prospera cum lachrymis. Ideo nunqđ ridet
Quia semp vicinū pecus grādus vber habet: z in agro alterius fertilior se
ges est. Insup z rubigine infectos habet dētes: qđ bona z vitā alioz rodit (pe
ctora felle viret) a qđ sine intermissione cruciant. vñ Hieronym⁹. Inuidia: pri
mū tui mordax. Est z lingua suffusa veneno: qđ semp contra deū vel sapiores
murmurat qui primo talia bona de quibus dolet tribuūt. Comedit etiā cara
nes vipereas: quia solo alterius malo pascitur. vñ Quidius: Redere viuos
Liuor: et intus carpere dente solet. Inquieta est et continuo tabescit. Nam
vt ait Lyprianus: Mala cetera finem habent: inuidia terminum non habet.
Atinam igitur inquit Socrates: inuidi in omnibus ciuitatibus oculos et au
res haberent: vt de omniū felicitate torquerentur. Nec pestis de sanitate ali
orum infirmatur: de vita moritur: vnde et domus eius fm Quidium in imo
est in nigris vallibus: quia inuidus quantū potest se occultare nititur. Nec do
mus sole caret: quia inuidus excecatus malicia: non intelligit nec videt qđ bo
num de quanto communius de tanto melius. Ventū non habet: quia in vijs
suis non pspicit. Est et semper frigida: igne charitatis omnino expers. Ala
nus insuper inuidiā detestando dicit: Inuidia qđ monstruosius monstrum:
aut qđ damnosius damnum: que culpabilior culpa: que penaliior pena: Nec est
erronee cecitatis abyssus: humane mentis infernus: contentionis stimulus:
corruptionis aculeus: que papyrus caperet: aut quis calamus exararet hui
us viti immanitates: p filias em suas in omnes generationes ab origine
seculi se diffundit: donec ad initū suū redeat: luciferū. s. cuius inuidia mors
intrauit in mundum. Filijs aut inuidie tam proxime commemoratis cognas

De principiis philosophie moralis

te sunt ille tre: quas beatus Gregorius ponit loco quo supra. Rira scz ynde bella et homicidia procedunt. Tumor mentis: Indignatio: a qua et murmura tio. Contumelia: Clamor: qui inducit scandalum. Blasphemia sine maledi- catio: quarum deformitates prudens theologus discernit: nos qd cepimus p- sequamur. Discipulus. Placet: Hunc autem modestiam prosequere.

De modestia et eius speciebus quarum prima humilitas: cuius gradus hic comemo rantur. Et similiter vitium eidem oppositum quod est superbia cum gradibus et filiabus describitur. Capitulum XLV Magister.

Modestia (vt ait Tullius) est per qua pudor honestus clarus et sta- bilem comparat auctoritatem: id est gravitatem. Et Menander ait: Promptuarii virtutis est modestia sola. Hanc et Euripides vocat donum pulcherrimum deorum. Hec virtus nonnulla interiora et quedam exteriora hominis moderatur: quibus resistere non est omnino difficile: et plu- res sub se continet partes: que sunt humilitas: studiositas: eutrapelia: oina- tus: citurnitas: verecundia: sufficientia: moderatio. Discipulus. De his pauca si que habes in medium ferre haud graueris? Magister. Faciam ac lubens: et primum de humilitate: que (vt definit sanctus Bernardus) est con- temptus proprie excellentie. Hec appetitum refrenat: ne inordinate tendat in magna: estimando se supra id quod est. Hec virtus appzime necessaria est: nam sine ea nemini potest esse salus. de penitentia distinctione prima. para. Taciturnitatis. Perfectio autem ipsius duodecim gradibus complet: quos vir dei sanctus et humilis Benedictus in sua regula comenorat. Primus est corde et corpore humilitate ostendere defixis in terram aspectibus. Secundus pauca et rationabilia loqui: non clamorosa voce. Tertius raro et difficile ride- re. Quartus vsq ad interrogationem tacere. Quintus in communi viuere. Sextus se omnibus viliozem credere et pronunciare. Septimus ad omnia se indignu et inuile existimare. Octauus peccata ppria pure confiteri. Bonus pro obedientia in duris et in asperis patientia amplecti. Decimus omni obe- dientia se subdere superiori. Undecimus non delectari voluntate propriam implere. Duodecimus deum timere: et omniu que pcepit memoriam habere. His gradibus ascenditur in montem dñi. Per vitium vero oppositum qd est superbia: tot gradibus descensus fit ad barathrum et carcerem teterrimu diabo li. Discipulus. Superbia quid est? Magister. Est (vt inquit Aug. li. de ci- dei. 14. c. 13.) puerse celsitudinis appetitus. Et in li. de innocentia: Superbia inquit est inordinatus amor pprie excellentie: et hoc quidem quadrupliciter fm beatu Gregoriu li. 14. moraliu. Aut em superbi bona a semetipsis habere existimant. Aut si datum desuper credunt: tamen suis meritis deputant. Aut certe cum iactant se habere qd non habent. Aut despectis ceteris/singulari- ter videri appetunt. De quibus omnibus Dauid se vitico versiculo excusat dicens: Dñe non est exaltatum cor meum: neq elati sunt oculi mei: neq ambu laui in magnis neq in mirabilibus supra me: reddendo singula singulis. Discipulus. Gradus autem superbie qui sunt? Magister. Quos beatus

Ille tre
Gregorius

Modestia
Tullius
Menander
Euripides
Modestie
partes

Bernardus
Humilitas

Gradus hu-
militatis.
Benedictus:

Supbia
Augustinus

Gregorius
Supbie spēs.

Bernardus Bernardus: et post eum sanctus Thomas enumerat. Primus est curiositas: s. Thomas. 2. quo quis minime contentus terminis sibi convenientis cognitionis: querit scire/videre/audire et similitur ceteris sensibus experiri quod non decet. Non 2. q. 92. Superbie enim satiatur oculus visu: nec auris auditur: inquit Salomon. Secundus est le- uitas mentis ad iudicandum alios: et ad docendum noua: quia se existimat cete- ris prudentiorē. Tertius est inepta leticia/si prosperat in malis. Et tunc enim Eccl. 1. (ait Sapiens) cum male fecerint et exultant in rebus pessimis. Quarta est iactantia vel loquacitas: non attendens quia laus in proprio ore sorescit. Et illud Catonis: Nec te collaudes/nec te culpaueris ipse. Quare subiungit: Hoc faciunt stulti/quos gloria verat inanis. Quintus singularitas: facere se alii quid ultra communia/ut reputetur melior. Sextus arrogantia: qua quis alijs pesse/nulli subesse querit: et adulationibus acquiescit. Septimus presumptio: qua se ad ea que vires suas excedunt ingerit/sufficientē se reputando. Sic contra Catonis admonitionē ad consiliū accedit non vocatus: non reputans bene actum quod ipse non dictauerit. Octauus defensio peccati: et ut ait Seneca. In li- Seneca de cla. Hoc et equale omnium est/ut vitia sua malint excusare/et effugere. Mo- nus simulata confessio: ut videatur humilis et penitens: quia locus defensionis non est. Decimus rebellio: nolle se obedire superioribus. Implus enim cum in profundum venerit peccatorum contemnit. Undecimus libertas peccandi/ut ne- minem timeat: quia socios per precedentes gradus contemnit: per decimū etiā superiores despectit: libere ergo delectatur facere quod placet. Duodecimus est consuetudo peccandi: ut omnium mandatorum dei immemor dicat insipiens in corde suo: non est deus. In his gradibus multe ex filiabus superbie sunt expressae. Sunt enim filie superbie ambitio/presumptio/arrogantia/pertinacia/curiositas: ingratiudo: iudicium temerarium: irrisio: temptare deum: adulatio: et inanis gloria. que si laudem in aperto appetit alias de se filias gignit: que sunt immodestia ornatus: inobediētia: iactantia: pertinacia: hypocrisis: discordia et contentio: de quibus sermo copiosior theologie referuabitur. Nisi forte de ambitione parū quid audire volueris. Discipulus. Volo omnino. Magi. Sanctus Bernardus ambitionē describens ait: Ambitio est subtile malum/secretum virus/pestis occulta/doli artifex/mater hypocrisis/liuoris parēs/vitiorum origo/tinea sanctitatis/execatrix cordium: ex remedijs morbos creans/ex medicina languorem generans. Et ad Eugenium papam inquit: O ambitio ambientium crux quomodo omnes torques/omnibus places: nihil acius cruciat: nihil molestius inquietat/nihil tamen apud mortales celebris negocijs eius. Disci. De studiositate autem que est secunda Modestia pars/ quid dicis.

De studiositate et vitio opposito curiositate Capitulum. XLVI Magister.

Teste Aristotele in principio metaphy. Omnes homines natura scire desiderant: nec intellectus intelligendo etiam maxima intelligibilia fatigatur: et propter infirmitatē sue capacitatis a nullius creature cognitione quietatur. Verū tamen cum immersus sit materie ad ea que manifestissima sunt nature se habet ut oculus nycticozæ ad lumen solis: quibus si immoderatus inheret/in inextricabiles terrores incidit: ut videre est in opinionibus philosophorum gentiliū et eorum quos hereticos dicimus: quos s. Aristo. 3. me- aphyse.

De principiis philosophie moralis

piēs admonet: Altiora te ne q̄sieris: et fortiora te ne scruteris: et in plurib⁹ ope
rib⁹ eius nō sis curiosus: multos em̄ supplātauit suspitio illoꝝ: et in vanitate
detinuit sensus eoz: et q̄ scrutator est maiestatis opprimeat a gl̄ia ei⁹. Et apls
Hollite alta sape: sed sapite ad sobrietatē: et in ec̄yā Thereti⁹: Tua q̄d nihil
refert p̄cunctari desinas. Appetere igit̄ et velle scire aut que sunt inhibita: aut
q̄ sūt admissa: nō tñ ordinādo illa in finē vltimū / sed / simplr vt eoz habet noti
cia: vanū est: vt patet Sap. 8. Tanti sunt oēs hoīes in q̄bus non subest sc̄ia dei
id est q̄ nō ordināt sc̄iētā suā in cognitionē dei. Ab hac vanitate studiositas
appetitū coerct: et intra limites p̄stitutos retinet: vltra quos vitiū curiosita
tis abducit. Curiosus em̄ (vt inquit Aug. li. de vtilitate credēdi) est q̄ ea req̄
rit q̄ nihil ad se prinēt: oīs aut talis / supbus est: nā p̄mus supbie grad⁹ est cu
riositas. Et Plautus dicit: Curiosus nemo est qui nō sit maliuolus.

Ec̄s. 3.

Roma. 2. c.

Therentius

Sap. 8.

Augustinus

Plautus

Curiosus.

De Eutrapelia: Homolochia et Rustici tate: et quomodo quādoq; ludo sit insistendū: Capitulum XLVII Magister.

Mon autem tñ labores exteriores hominē frangunt / sed et interio
res ex cōnexionē vitiū aīe ad corpus hominē debilitāt et enervāt:
Ita duertētes maiores / ad interruptionē talium sequaces horati
sunt. An Aug. li. 2. musice: Solo tandē tibi parcas: nā sapientē decet interdū
remittere actus rebus agendis intentū. Et Pamphilus. Parce iuuetuti / cō
plexere gaudia vite. Veta decet letis pascere corda locis. Et moralissimus
Cato. Interdū tuis interpone gaudia curis. et Henricus Samaraensis. Pre
ualet in cunctis modestia discretio rebus. Qua sine virtutum grande peribit
opus. Quidus quoq; Quod caret alterna requie durabile non est. Nec repat
vires fessaq; mēbra lenat. Et rursus: Ferreus assiduo consumit annulus vsu.
Da requiem: quietis ager bene credita reddit. Et p̄bus: Requies et ludus in
vita sunt necessaria. Discipulus. Cur igitur non sepius nec omni ludo nos
insistere pateris? Magister. Ne in vsum malum incidatis: nam quo semel
est imbuta recens seruabit odorem Testa olu. Et vt inquit Sapiens. Adole
scens iuxta viam suam graditur: etiam cum senuerit non recedit ab ea. Ludo
igitur et loco vti quidem licet: inquit Tullius: sed sicut somno et quietibus cete
ris: et tunc quidem / cum grauib⁹ et seriosis rebus satis fecerimus. Quod aut
multis ludis te / tuosq; complices inhibeo: eo fit / quia aut petulantes / obsceni
aut flagitiosi sunt / cum honore simul et substantiam et animam auferentes. Et
exercentibus tales / ludos / citra vltimā necessitatē res suas donare / vitiū est
immane: non virtus: inquit Augustinus sup Johānem distin. 86. c. donare.
Et Hieronymus. P̄aria sunt dare histrionibus et sacrificare demonibus: de
quibus et Joānes os aurū sup Mattheū sic ait: Ubi est ludus vel saltatio / ibi
est diabolus. Monestos autē ludos nec ipsa sacra scriptura vetat: vti videre
est per Alexandrū de ales. 2. p̄c. q. 37. et sanctū Thomā secūda secūde. q. 168.
Ne ergo me a medio) quod solum virtuosum est) in ludis declinemus / virtu
ti studeamus: quam philosophus Eutrapeliam / nos vrbānitatem aut locun
ditatem dicere possumus. Eutrapolus itaq; dicitur: quasi bene se vertens Eutrapolus
ad omnia: eius verba ludicra vel locosa / si quando conuicia dicere vides
tur / illa nullius famam ledunt: sed cum delectatione emendationem ins

Animum esse

nonnunq; re

mittendum

Augustinus

Pamphilus:

Cato

Henricus

Quidius in

ep̄is: et de ar

te.

Arist. 3. ethi.

Horatius

Prover. 13.

Tullius

Augustinus

Hieronym⁹

Joh. Chrys.

Alex. 5. ales

Thomas

Eutrapolus

P̄bus.

Ambrosius ferunt. sequitur enim et diligenter obseruat / qd vir sanctus Ambrosius primo de offi. monet dicens: Cauemus ne dum reuelare animi volumus / solamur omnem harmoniam quasi concentum bonorum operum. Quia vero ait Persius: Nulle hominum species et rerum discolor vius: Velle suum cuique est: nec voto viuatur vno. Et Quidius de arte. Pectoribus mores tot sunt quot in vrbis figure. Eutrapolus in singulis prout ad personam / tempus / et locum cuncta perspicere habet: ut ne quid nimis accipiat / modum in rebus ultra citraque que nequit consistere rectum obseruet. Discipulus. Extrema huius vir tutis que sunt? Magister. Bomolochia et rusticitas siue agreikaia. inde Bomolochos et agrestis. Ille excedit: hic deficit. Ille singula dicta et facta aliorum seruat et rapit / uti risum vertat. non curans si etiam eosdem contristet dictus a bomos altare / et lochos raptor. eo quod ad instar militum expectantis / ut de ara immolantium carnes rapiat: sic ipse aliorum dicta et facta in locum et vicia vertit. Et dicitur scurra. bomolochia enim scurrilitas interpretatur. Agrestis est tristis in omnibus / in nullo ludo quis honesto et bene circumstantionato delectatur: ob id omnibus est gratus: et a societate honesta eliminandus. hoc in melancholicis plurimum est vitium nature potius quam moris: quibus compatidum est. Discipulus. Alias modestie partes si que sunt asseras.

De Modestia et verecundia seruanda in oculis et alijs sensibus: similiter et in lingua.
Capitulum XLVIII Magister.

Eccl. 19. **Augustinus** **Hieronymus** **D**eter dicta multa sunt modestia concernentia: nam ut ait Sapiens: Amictus corporis / risus dentium / et gressus hominis enunciant de eo. Et Augustinus: Incompositio corporis qualitatem indicat mentis. dist. 41. para. vel clericus. Et Hieronymus. Ne affectate sordes / nec exquiste delicie laudem pariant. Et hec prout ad ornatum exteriorem: in quo superflua abscinduntur per sufficientiam: quod non nimis exquisita requirantur: sit per moderationem. Motum vero / gestum et incessum componit verecundia. de qua Ambrosius li. 1. de officiis. Sicut in sensibus grauitas: et in iuuenibus alacritas: sic in adolescentibus verecundia velut quadam nature dote commendatur. Hec in ipso corporis motu / gestu et incessu tenenda est. Habitus enim mentis cernitur in statu corporis: et vox quedam est animi corporis motus. Hec Ambrosius. Alitrum verecundia in homine omnium sensuum custodiam parit: qua ablata mox mors intrabit: ut inquit Hieremias. Mors ascendit per fenestras nostras. Fenestre autem quid sunt: nisi oculi / aures / nares / os et manus. Hinc motus Quintilianus inquit: Totius hominis libertas est: oculos perdidisse. Oculi sunt per quos paupertatem ferre non possumus. Oculi tota nostra luxuria. Vnde nos in omnia quotidie vicia precipitant / mirantur / edamant / concupiscunt. Sunt igitur irritamentum vitiorum: duces scelerum: ait Seneca de remedio fortune. Vnde Augustinus. Nec dicatis vos habere animos pudicos: si habeatis oculos impudicos: quia impudicus oculus / impudicus cordis est nuncijs. 32. q. 5. c. nec solo. Alij similiter sensus cobibendi sunt: maxime autem in lubrico posita lingua. Hec enim ut ait Iuuenalis / est mali pars pessima serui. Hanc virtute taciturnitatis cobibeamus a malo: et labia nostra

Ambrosius
Verecundia

Hierem. 9. f.
Quintil. lib.
causarum.

Seneca
Augustinus

Iuuenalis
ps. 35.

De principiis philosophie moralis

ne loquantur dolum. Hoc autem quod sit difficile Quintilianus explicat dicens: Quintilianus.
nullam difficiliorem credo quam silentij virtutem. Et Lato. Virtutem primam pu- Lato.
to comperere linguam: Proximus illo deo est qui scit ratione tacere. Et Quidius Quidius
de arte amandi: Eximia est virtus praestare silentia rebus: At propterea gravis est cul- Ps. 33.
pa tacenda loqui. Si igitur vis vitam seculi eternam et diligis dies videre bonos (ait
regius propheta) prohibe linguam tuam a malo: et labia tua ne loquantur dolum.
et cetera quae longum esset hic persequi. Regulam tamen Seneca aureis characteri Seneca.
bus describendam a se tuo recondas. Dis. Quam? Mag. Alium silere quod vis Pitacus.
primus sile. Nam volat irremovibile verbum. Ob id Pitacus unus de 7. sa- Bias
pientibus dixit. Lingua ne praecurrat mentem. Et Bias eiusdem professoris ait: Tu
di multa: loquere pauca. Alludit apostolus Iacobus in sua canonica dicens: Vergilius. 4
Sic autem omnis homo velox ad audiendum: et tardus ad loquendum. et ut Eneidos
ait poeta: Ausus tuta fides. Salustius quoque: Paucis charior fides quam pecu- Salustius in
nia. Prolixum nimium esset omnes modestie partes enumerare: quarum etiam Jugur.
multas ex his quae in ceterarum virtutum explanationibus dicta sunt colligi
possunt. Reges et postea Seneca saltem in tractatu de quattuor virtutibus:
leges et proverbia Salomonis: et librum quem Ecclesiasticum dicunt: quibus si
plurimas sententias David regis psalmigraphi contuleris: non erit neces-
sarium a gentilibus moralitates conquirere: quod enim ab ipsis colligimus
tanquam ab iniquis possessoribus auferimus. inquit divus Augustinus: et ca- Augustinus
non. Dominus declaravit. 1. q. 1. De ceteris vero quas praelibata divisio vir-
tutes theologicales vocat: gentilitas ignorat: deus enim illas infundit istis
quos per sacri baptismatis undam ecclesie sue ascribit. Dis. De illis nunc de-
mum pauca subiungas. Magister. Per pauca. Nam completio tractatus
de illis theologie referendus est: in qua abundantissime declarantur.

De virtutibus theologicis in genere.

Capitulum XLIX Disce.

Quot itaque et quae sint virtutes theologicales hic edisserere. Mag. 1. Cor. 13.
Tres sunt. Fides: Spes: Charitas. Dis. Theologicae quae Virtutes the-
re dicte sunt? Mag. Quia sola dei revelatione nobis in theolo- ologicales vs
gia manifestantur et a deo nobis infunduntur: et in deum tanquam in suum obie-
ctum diriguntur: qui est finis ultimus et beatitudo seu felicitas perfecta ad
quam homo creatus est: et his virtutibus suffultus perveniet. Per fidem quod
per deum agnoscit: per spem in deum tendit: et tandem posse consequi confi-
dit: per charitatem deum super omnia desiderat et diligit. Discipulus. Non
pigeat queso paulo laetus has virtutes describere

De fidei definitione et symbolis et articu- lis fidei ab apostolis positis. Cap. LI. Ma.

Fides a doctoribus varie definitur et vere: placet tamen eam quam Apo- Ad Heb. 11.
stolus ponit dilucidare. hic in epistola ad Hebraeos dicit: Fides est sub- Fides.
stantia sperandarum rerum argumentum non apparentium. id est: Fides
est lumen quoddam a deo infusum: quo habet substantia. i. principium rerum
sperandarum scilicet future beatitudinis. argumentum. i. medium convincens men-

tem ad assentiendum nō apparentibus nobis sensu vel ratione naturali. Et
 sicut substantia accidentibus subest et prior: sic fides ceteris virtutibus prior
 est et fundamentū. de quo Paulus loquitur ad Corin. dicens: Fundamentū ali
 1. Cor. 3. c. uid nemo potest ponere preter id quod positū est: Iesus Christus. i. fides Chri
 sti: que facit ut res que sperant in futuro in nobis subsistant: et que inuisibilia
 sunt in mente nostra appareant. hinc etiam argumentū appellatur. **Disce:**
Que sunt autē he res quarū fides esse dicitur? Mag. Que summarie per ar
 ticulos in symbolo apostolorū explicantur / et in symbolo patrū et Athana
 sij latius declarantur: et in sacris elogijs veteris ac noui testamenti auctore spi
 ritus sancto traduntur. **Dis.** Symbolum apostolorū hoc ne est quod in ecclesia
 sub officio missę decantatur? Magi. Non: sed id symbolum patrū / siue Nice
 num appellatur. Quod autē ad primas dicitur sacerdotes: et incipit: Quicūq;
 vult saluus esse / Athanasij est. Et reliquū quod omnes fideles in orationib;
 suis premittunt / et incipit: Credo in deum: apłorū est. i. ab apostolis compila
 tum. Petrus nempe apostolorū primus dixit: Credo in deū patrem omnipo
 tentem: creatorem celi et terre. adiunxit Andreas: et in Iesum Christum filium
 eius vnicū dominū nostrum. Iohannes euangelista adiecit: Qui concept;
 est de spiritu sancto: natus ex Maria virgine. Jacob⁹ maior intulit. Passus
 sub pontio Pylato: crucifixus: mortuus et sepultus. Thomas addidit: De
 scendit ad inferna: tertia die resurrexit a mortuis. Iacobus minor subiunxit:
 Ascendit ad celos / sedet ad dexteram dei patris omnipotentis. Philippus
 superaddidit: Inde venturus est iudicare viuos et mortuos. Bartholomeus
 dixit: Credo in spiritum sanctum. Mattheus addidit: Sanctam ecclesiam ca
 tholicam. i. vniuersalem. subintelligit credo: nec additur / in. Simon subiecit
 Sanctoꝝ cōmunionē: remissionem peccatoꝝ. Iudas Thadeus supaddidit:
 Carnis resurrectionē. Mattheus concludit / dicens: Altam eternā, Amen.

**De utilitate fidei. De actibus interiori
 bus eiusdem. Et infidelitate vitio fidei con
 trario. De apostasia: heresi et blasphemia.
 Capitulum. LI. Magister.**

Ad Rom. 10.

Marei vlti.

Ioh. 4.

Hebreor. 11.

Magr sniaz

Actus fidei in

terior triplex.

Augustinus

Ad Rom. 4.

Actus exte

rior.

Hieronymus

11. q. 3. estimat

N Ec fili mi (quicūq; vult saluus fieri) necesse est ut actu interiore cre
 dat: et si necesse fuerit actu exteriorē confiteatur. dicente apostolo ad
 Romanos: Corde creditur ad iusticiā: ore autē confessio fit ad salutē.
 Et Christus: Qui non crediderit / condemnabitur. et rursum: Qui non credit /
 iam iudicatus est. nam iuxta apostolicā vocem: Sine fidē impossibile est pla
 cere deo. Actus autem fidei interior / qui est credere: quā vnus sit: trib⁹ mo
 dis tamen dicitur: vt habet magister sen. li. 3. dis. 23. s. credere deum. s. esse omnia
 potentē / creatore omniū rē. Credere deo: hoc est credere vera esse q̄ deus p̄ scri
 pturas dicit: q̄ ipse est summa veritas. Credere in deū: est (vt ait Aug.) cre
 dendo amare / credendo diligere / credendo in eū ire et eius mēbris incorpora
 ri q̄ est summa bonitas. q̄ si q̄s omnia discernere nō possit / credat q̄s ecclesia
 credit / et nō errabit. Actus autē fidei exterior / q̄ est fidem p̄ loco et tpe. p̄fite
 ri: fieri habet non tñ ore vel sermone: sed etiā opere. nam vt ait Hiero. Quo

De principiis philosophie moralis

tenensque vincimur vitijs atque peccatis/totiens deū negamus, et e contrario quotiens boni aliqd agimus/deum cōfitemur. **Dis.** Fidei ne vitium quemadmodum ceteris virtutibus opponit? **Mag.** Etiam infidelitas. s. vt dicit re-
nitentiā his que fidei sunt: aut quia fidem auditam suscipere contemnit: vt in gentilibus, aut quia fidem in figura susceptā in figurato abijcit: vt in iudeis aut quia suscepte fidei in manifestatione veritatis contradicit: vt in apostatis et hereticis. de quibus beatus Petrus ait: Melius eis erat nō cognoscere viam veritatis/ q̄ post cognitā retrosum conuertere. Omnes isti sicut vitio contrario fidei laborant: sic et actibus fidei predictis oppositos habent. nec enim corde deum/deo/et in deū vere pureque credunt: nec ore confitent: sed cordis infidelitatem nonnunquam blasphemio ore et opere exprimunt. **Dis.** Continue paulisper calamū donec quid apostata/quid hereticus/et quid blasphemus edoceas. **Mag.** Apostata (vt doctori irrefragabili visum est) est qui temerarie a statu fidei/obedientie ecclesiastice vel religionis recedit. Hereticus (vt Aug. ait lib. de utilitate credendi) est qui alicuius temporalis cōmōdi/et maxime glorie/principatusque sui gratia/falsas ac nouas opiniones vel gignit val sequequit. Blasphemus aut vt. s. Thome placet/est quicumque negat aliquid de deo quod sibi conuenit. vel attribuit deo aliquid quod ei non conuenit: aut creature tribuit quod deo appropriat. Quod si ex certa malicia fiat/peccatum est in spiritum sanctū et irremissibile. i. facile nō remissibile. Quis fm Augustinū peccatum in spiritū sanctū pprie sit finalis impenitentia: et illud nec hic/nec in futuro seculo remittit. **Dis.** Dei me protegente gratia/ab omnibus his cauebo: sed perge.

Infidelitas
2. Petri. 2.

Apostata
Alexander de
Ales secunda
secunde. trac.
de apostata
hereticus
Blasphemus
2. secunde. q.
13. art. 1.
Matth. 12.
Aug. de ver-
bis domini

De spe et oppositis vitijs: que sunt pre-
sumptio et desperatio. **Capitulum**
quingagesimum secundum. **Magi.**

Spes.

Spes fm magistrū in sententijs lib. 3. di. 26. Est certa expectatio future beatitudinis ex meritis et gratia pueniens. Proprius nempe actus spei est expectare. dicente aplo: Si quod nō videm⁹ speram⁹? p patientiā expectamus. Certa aut dicitur: qz non est nisi in id qd est possibile nobis adipisci. i. in deum siue beatitudinē. quam adipisci possumus si gratie dei cooperari voluerimus. vñ additur/ ex meritis et gratia puenies: qm sine meritis beatitudinē sperare non spes/ sed psumptio dici pōt. qd est vñ vitioꝝ spei oppositū. **Dis.** Presumptio qd est? **Mag.** Vitium ex supbia natum: quo quis talem se existimat/ q̄ deus etiam eū peccantem non excuset a sua gratia: vel nō puniat. et sic paruipendit diuinā iusticiam. et inter peccata in spiritū sanctum connumerat. **Dis.** Aliud vitium ne spei p̄trariat? **Mag.** Etia desperatio: q̄ (vt dicit glo. sup id Gen. 4. maior est iniquitas mea rē.) est blasphemia in spiritū sanctū: que nō remittit in hoc seculo: neq in futuro. Vñ bene ait Isidorus lib. 2. de sum. bo. desperare est in infernū descendere. Talis em aut putat deū nolle dimittere: aut nō posse. tanq̄ aut oīa nō possit aut inuideat salutē: p̄tra qd dñs p̄misit dicens: Qm in me sperauit/ liberabo eū. Et David: Qm non dereliqui q̄rentes te dñe. et cetera multa in veteri et in nouo testamento. **Dis.** Illa missa facientes/charitatem videamus.

Rom. 8. e.

Presumptio.
Richard⁹ li.
4. di. 36.

Desperatio
Gen. 4.
Isidorus
Ps. 90.
Ps. 96.

Capitulum quin.
Magister.

Corpus

Manichei er
102.

Prosper.

Charitati oppositū odium eorum que dili
gere debemus. Cap. LIII. Discipulus.

De principiis philosophie moralis

Oppositum charitati vitium consequenter explicato. Magister.
Charitati finem suum principalem iam declaratum qui est dili-
gere/opponit Odium: cuius actus est odire/vel deum vel nos ipsos/
vel primum/vel corpus: que iubemur (vt premittitur est) diligere. Deum quip-
pe peccatores odit non apprehensum vt summum bonum. quia vt Dionysius
ait de diuino ver. c. 4. Omnibus amabile et diligibile est primum bonum et
pulchrum: sed apprehensum vt peccatorum prohibitorum et peccantium punitorum.
rem. vellente enim impij legem prohibentem mala non esse: vt libere et impu-
ne possent peccare: id peccatum maximum est finem doctores: sicut charitas dei
virtutum maxima. Seipsum autem peccatores odit: quia per peccatum animam
peritiam occidunt. dicente scriptura: Os quod mentem occidit animam. Ideo
psalmes ait: Qui diligit iniquitatem/odit animam suam. Disci. Igitur cu-
stodit eam in vitam eternam. consequentia valida est ex sententia domini. Qui
odit animam suam in hoc mundo/in vitam eternam custodit eam. Magi. Hec
dicta sunt de parte sensitiva: que salutem rationalem contraria appetit: qua hic
amantes ipsi consentiendo/ab apostolo reprehendunt. ad Thimotheum vi-
cente: In nouissimis diebus instabunt tempora periculosa/et erunt homi-
nes amantes seipsos etc. Proximos autem peccatores odit: aut quia vitia eo-
rum reprehendunt et veritate ipsis dicunt. fin q. Lonicus ait: Veritas odium
parit. quia vt Saluator ait: Omnis qui male agit odit lucem: vt non arguan-
tur opera eius. Aut quia propter eorum bonitatem maleicia eorum magis ma-
nifestat. contraria enim iuxta se posita magis elucescunt. Aut lesi aliquando
iniuriis dimittere sine vindicta nolunt. et hi in oratione dominica ipsis iudi-
cium imprecantur: dicentes: Dimitte nobis debita nostra: sicut et nos dimi-
simus debitoribus nostris. q. d. domine sicut nos nolumus dimittere proxi-
mo/sic tu nobis peccata non dimittas: et quidem dum orant in persona pro-
pria. Corpus autem odit qui vel luxuria vel crapula/aut immoderata ab-
stinencia inualidum ad sufferendos labores/divini cultus reddunt. Disci.
Ista ad presens sufficere videntur/ceteros actus charitatis/ si qui sunt per-
curramus.

Odium dei
Dionysius

Nos ipsos.
1. Cor. 13.
Sap. 1. c.
Ps. 10. b.

2. Tim. 3.
Proximos.

Therentius
in Andria
Job. 3.

Matth. 6.

Corpus

Actus charitatis interiores minus prin-
cipales describuntur. qui sunt gaudium: pax
et misericordia. Vitia opposita sunt acedia:
invidia: discordia: contentio: schisma: rixa:
bellum: seditio: obduratio. Capitulum
quingagesimum quintum. Magister.

Charitatis actum principalem qui est dilectio/plures alij actus et ef-
fectus virtuosum concomitant: quorum nonnulli interiores sunt: ceteri
exteriores. Discipulus. Interiores qui sunt? Magi. Gaudium:
pax et misericordia. Qui enim deum vere diligit/de eius bono et laude gau-
det. vt apostolus monet dicens: Gaude in domino semper. Qui autem deum
odit/contrario actu egrotat/scilicet acedia: que est tristitia aggrauans mentem
vt nihil boni et agere libeat. dicit Damascenus, et eodem vitio laborare in-
lib. 2.

Actus charita-
tis interiores
Phil. 4.
Acedia
Damascenus
lib. 2.

Inuidia
Bre. 6. mora.
Dionysius.
Tullius
Par
Discordia.
Aristoteles
Prouer. 6.
Ambrosius
Contentio
Schisma
Rixe
Bellum
Seditio.
Eccl. 30.
Roma. 12.

ueniuntur qui seipfos odiant. Qui autem primum odiant inuidia / de eius bonis torquentur: uti in superioribus dictum est. Est enim inuidia tristitia in alienis bonis: in quibus se alios nobis meliores putamus: fin beatum Bre. go. Rursus: Qui vere diligit deum / seipsum et proximum / cum omnibus habet pacem. Que ut Dionysio visum est lib. de diui. no. est omnis unitas et consensus operatina. Amicorum enim (ut Tullius ait libro de amicitia) idem est vel se et nolle. Inimicus autem ab eo quem odit dissentit. Corde quidem per discordiam: ore per contentione: opere per schisma / rixam / bellum et seditione. Discipulus. Et hec latius explanato. Magister. Discordia dissentio est aliquorum scienter facta non in opinionibus parum conferentibus. (ad amicitiam enim concordia opinionum non requiritur / fin philosophum. 9. ethic.) sed in his que ad salutem aut rempublicam pertinent. Hoc autem quantum malum sit / Sapiens edocet cum ait: Sex sunt que odit dominus: et septimum detestatur anima eius. hoc septimum ut paulo infra ait. est id quod seminat inter fratres discordias. Contentio autem ut Ambrosius ait: est impugnatio veritatis cum confidentia clamoris. Schisma autem illicita diuisio per inobedientiam facta ab ecclesia. Rixe sunt quando ex ira inuicem se percutiunt. Dicit glossa super epistolam ad Galathas. 5. Siue est contradictio vsque ad facta perueniens dum alter alterum ledere molitur. Bellum autem est cum populus aut ciuitas contra aliam insurgit. Seditio vero est tumultus ad pugnam. et proprie inter partes multitudinis vnus inter se dissentientes: siue sequatur pugna / seu non sequat. Demum miserie horum quos diligimus vere in corde nostro compatimur: nobis quidem ut Sapiens monet dicens: Miserere anime tue placens deo. primis autem ut apostolus docet dicens: Gaudentibus: flete cum flentibus: ipsis si possumus auxilium ferendo: et prefertim per elemosynarum elargitionem. Qui autem odiant vel se vel alios per obdurationis vitium / in mortem ruunt. nec enim anime sue misereantur peccata deplangendo / nec proximis in necessitate subueniendo.

Actus charitatis exteriores sunt beneficentia: elemosyna: et correctio fraterna: que est elemosyna spiritualis. Capitulum LVI Discipulus.

Actus charitatis exteriores
res
Gal. vlti.
Marc. 5.

Charitatis exteriores actus qui sunt? Magister. Beneficentia / elemosyna et correctio fraterna. Quos enim diligimus / illis etiam pro loco et tempore benefacere studemus. fin qd Apostolus monet / dicens: Dum tempus habemus operemur bonum ad omnes. et ex speciali domini mandato etiam inimicis benefacere iubemur: ipso dicente: Benefacite his qui oderunt vos. per elemosynam in eos quos amamus: interiore anime affectu opere exteriori exequimur spiritualiter et corporaliter. Spiritualiter quidem / si iniurias remittimus: dubitanti consulimus: errantem corrigimus: afflictum consolamur: defectus aliorum patienter toleramus: ignorantes instruiamus: et pro omnibus oramus. versus: Consule. castiga. remitte. fer. ora. solare. Sub

De principiis philosophiæ Rationalis

consule comprehenditur etiam doctrina. Corporaliter: si esuriens pascimus
sitientem potamus nudum tegimus: hospitem colligimus: infirmum visita-
mus: captiuū redimimus: et mortuum sepelimus. verus: Visito: poto: cibo: re-
dimō: tego: colligo: condo. Præter hæc charitas si vera sit pene innumera alia
operatur. nam vt ait Apostolus: Patiens est: benigna est: non emulatur. 1. 1. Cor. 13.
non inuidet: non agit perperam. id est peruerse. non inflatur / per superbiam:
non est ambitiosa: non querit que sua sunt: non irritatur. id est non ad iram
prouocatur: nec cogitat malum: non gaudet super iniquitate / scilicet proximi
congaudet autem veritati. scilicet ab alijs facte. Omnia suffert: omnia credit. Prosper. de
scz que veritas persuadet. Nisi sperat: omnia sustinet. Hic pensatis et Pro: pe. di. 2. chari-
tas vt mihi videtur / est recta voluntas ab omnibus terrenis prorsus auersa: Charitas
iuncta deo inseparabiliter / et igne quodam spiritus sancti a quo est et ad quē
refertur incensa: inquinamenti omnis extranea: corruptionis nescia: nulli vi-
tio mutabilitatis obnoxia: super omnia que carnaliter diliguntur excelsa: af-
fectionum omnium potentissima: diuine contemplationis auda: in omnibus
semp inuicta: summa actionū bonarum: salus morum: finis celestium præ-
ceptorū: mors criminum: vita virtutū: virtus pugnantiū: palma victorum: ar-
ma sanctarū mentium: causa meritorū bonorum: premium perfectorum: sine
qua nullus vnq̄ deo placuit: cum qua aliquis peccare non potest. Fructuosa
in penitentibus: leta in proficientibus: gloriosa in perseverantibus: victorio-
sa in martyribus: operosa in omnibus omnino fidelis: ex qua quicquid est
boni operis viuet: quia vt Augustinus ait: Charitas radix est omnium bono Aug. de pe.
rum. Sine illa enim apostolus nec prophetiam / nec martyrium / nec elemo- di. 2. charita-
synas aut alia valere testatur in epistola prima ad Corinthios / et ad Timo- tis
theum ait: Finis precepti est charitas de corde puro et conscientia bona / et si 1. Cor. 13.
de non ficta. In his enim duobus mandatis que sunt de dilectione dei et p. 1. Timo. 1.
ximi tota lex pendet et prophete. ait dominus. Ante omnia igitur hanc ha- Matth. 22. d.
bere studeamus: vt transceso mortalitatis stadio / ad eterne contemplatio-
nis gloriam perueniamus: adiuuante et prestante domino nostro Iesu Chri-
sto: qui cum patre et spiritu sancto viuit et regnat in secula seculorum benedi-
ctus deus. Discipulus. Amen. Et vicissitudinem laborum tuorum idem
ipse retributor omnium bonorum retribuat.

Philosophiæ totius Rationalis: Mo-
ralis: et Naturalis libri duode-
cim finiunt.

